

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 25
ROČNÍK CIX – 2015

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 25
ROČNÍK CIX – 2015

Bratislava 2015

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CIX- 2015
ARCHEOLÓGIA 25

Redakčná rada/Editorial Board

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda/Chairman), Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc.,
Mgr. Radoslav Čambal, PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého, anglického a slovenského jazyka/translation into English,
German and Slovak languages: REELS, s. r. o., Stephanie Staffen, Radoslav Čambal

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Grafická úprava/Graphic design
Matúš Lányi

Tlač/Print

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2015
Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2015

ISBN 978-80-8060-365-6
ISSN 1336-6637

ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA CIX – 2015 ARCHEOLÓGIA 25

OBSAH / INHALT

TOMÁŠ KOLON:

- 11 NÁLEZ DISKOVITÉHO MLATU A MLATU SO ŽLIABKOM ZO ŠPAČINIEC
18 DISCOVERY OF A DISC MACEHEAD AND A GROOVED SLEDGEHAMMER FROM ŠPAČINCE

JANA MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ – PAVOL JELÍNEK – JANA HLAVATÁ – DANIEL KENDRALA:

- 19 SÍDLISKOVÝ OBJEKT WIESELBURSKEJ KULTÚRY V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
28 EIN SIEDLUNGSOBJEKT DER WIESELBURG-KULTUR IN BRATISLAVA-RUSOVCE

SIMONA SLIACKA:

- 31 KOLEKCIA DROBNÝCH BRONZOVÝCH ŠPERKOV Z LISOVSKÉJ JASKYNE
35 EINE KOLLEKTION VON KLEINEM BRONZESCHMUCK AUS DER LISOVSKÁ HÖHLE

DAVID PARMA – BLANKA MIKULKOVÁ – MIROSLAV ŠMÍD – HANA NOHÁLOVÁ:

- 37 SÍDELNÍ AREÁLY STŘEDNÍ DOBY BRONZOVÉ Z DRNOVIC U VYŠKOVA
71 MIDDLE BRONZE AGE SETTLEMENT AREAS IN DRNOVICE, VYŠKOV COUNTY

ZOJA BENKOVSKY-PIVOVAROVA:

- 73 ZUR TERMINOLOGIE DER BRONZEZEITLICHEN HÜGELGRÄBERKULTUR IN MITTELEUROPA
87 K TERMINOLOGII MOHYLOVEJ KULTÚRY DOBY BRONZOVEJ V STREDNEJ EURÓPE

RADOSLAV ČAMBAL:

- 89 SÍDLISKO KALENDERBERSKEJ KULTÚRY V DUNAJSKEJ LUŽNEJ-NOVÝCH KOŠARISKÁCH
154 SIEDLUNG DER KALENDERBERG-KULTUR IN DUNAJSKÁ LUŽNÁ-NOVÉ KOŠARISKÁ

ALENA ŠEFČÁKOVÁ:

- 160 ANTROPOLOGICKÁ A ARCHEOZOOLOGICKÁ ANALÝZA NÁLEZU Z OBJEKTU 1/02
Z DUNAJSKEJ LUŽNEJ – NOVÝCH KOŠARÍSK (OKR. SENEC)

IGOR MURÍN:

- 161 INTERPRETATION OF GEOPHYSICAL SURVEY OF AN EARTHEN MOUND FOR ARCHAEOLOGICAL
PURPOSES, MOST PRI BRATISLAVE
169 INTERPRETÁCIA GEOFYZIKÁLNYCH MERANÍ (ZEMNÉHO NÁSYPU) PRE ARCHEOLOGICKÉ ÚČELY,
MOST PRI BRATISLAVE

MARTIN KVIETOK:

- 171 NOVÁ LOKALITA Z DOBY LATÉNSKEJ V PRIECHODE (OKR. BANSKÁ BYSTRICA) A JEJ POSTAVENIE
V ŠTRUKTÚRE OSÍDLENIA HORNÉHO POHRONIA
192 NEW LOCATION FROM THE LATÈNE PERIOD IN PRIECHOD (BANSKÁ BYSTRICA DISTRICT) AND ITS
STATUS IN THE SETTLEMENT STRUCTURE OF THE UPPER POHRONIE REGION

CHRISTOPH RÖTTGER:

- 195 ÜBERLEGUNGEN ZUR ZEITSTELLUNG DER MÜNZEN DER BIATEC-REIHE
209 CONSIDERATIONS ABOUT DATING THE COINS OF THE BIATEC-SERIES
POZNATKY O DATOVANÍ SÉRIÍ MINCÍ TYPU BIATEC

IGOR BAZOVSKÝ – MAGDA PICHLEROVÁ †:

- 211 RÍMSKA KAMENNÁ ARCHITEKTÚRA PRI IRKUTSKEJ ULICI V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
232 RÖMISCHE STEINARCHITEKTUR BEI DER IRKUTSKÁ STRASSE IN BRATISLAVA-RUSOVCE

ANDREA NÁMEROVÁ:

- 233 NÁLEZ VOTÍVNEHO OLTÁRIKA Z KOVÁCSOVEJ ULICE V BRATISLAVE-RUSOVCIACH
238 FUND EINES VOTIVALTARS VON DER KOVÁCZOVÁ STRASSE IN BRATISLAVA-RUSOVCE

JÚLIUS VAVÁK:

- 239 KONIEC MORAVSKÉHO DÉMONA? PRÍSPEVOK K IDENTIFIKÁCI VÝJAVU NA VČASNOSTREDOVEKOM HONOSNOM OPASKU Z LOKALITY BŘECLAV – POHANSKO
254 THE END OF THE MORAVIAN DEMON? CONTRIBUTION TO THE IDENTIFICATION OF A SCENE ON AN EARLY MEDIEVAL OSTENTATIOUS BELT FROM THE BŘECLAV – POHANSKO LOCALITY

ZDENĚK FARKAŠ:

- 257 STREDOVEKÉ OPEVNENIE STARÝ ZÁMOK II PRI PEZINKU
295 DIE MITTELALTERLICHE BEFESTIGUNG STARÝ ZÁMOK II BEI PEZINOK

ZDENĚK FARKAŠ – IGOR CHOMA – ROMAN PAŠTEKA – RENÉ PUTIŠKA:

- 299 IDENTIFIKÁCIA MIESTA ULOŽENIA OSTATKOV KARDINÁLA PETRA PÁZMÁNYA A ARCIBISKUPA JURAJA LIPPAYA A NÁLEZ DEPOTU ZLATÝCH MINCÍ V KRYPTÁCH POD PRESBYTÉRIOM DÓMU SV. MARTINA V BRATISLAVE
311 IDENTIFIZIERUNG DES NIEDERLEGUNGSPLATZES DER RELIQUIEN VON KARDINAL PETER PÁZMÁNY UND DES ERZBISCHOFES JURAJ LIPPAY UND EIN HORTFUND VON GOLDMÜNZEN IN DEN KRYPTEN UNTER DEM PRESBYTERIUM DES ST. MARTINS-DOM IN BRATISLAVA

KOLOKVIUM – KOLLOQUIUM

VLADIMÍR TURČAN:

- 313 TRINÁSTY ROČNÍK KOLOKVIÍ K OTÁZKAM RÍMSKO-GERMÁNSKEJ ARCHEOLÓGIE
314 DREIZEHNTER JAHRGANG DER KOLLOQUIEN ZU DEN FRAGEN DER RÖMISCH-GERMANISCHEN ARCHÄOLOGIE

KRISTIAN ELSCHKE:

- 315 KERAMIK VON „RÖMISCH-GERMANISCHEN“ NIEDERLASSUNGEN IN BRATISLAVA-DÚBRAVKA UND STUPAVA-MÁST (WESTSLOWAKEI)
338 KERAMIKA Z „RÍMSKO-GERMÁNSKYCH“ USADLOSTÍ V BRATISLAVE-DÚBRAVKE A V STUPAVE-MÁSTE (ZÁPADNÉ SLOVENSKO)

MAREK KALÁBEK:

- 339 GERMÁNSKÁ KERAMIKA V PŘÍKOPU ŘÍMSKÉHO TÁBORA V OLOMOUCI-NEŘEDÍNĚ
345 GERMANISCHE KERAMIK IM GRABEN DES RÖMISCHEN LAGERS IN OLOMOUC – NEŘETÍN

RADKA KNÁPEK – ONDREJ ŠEDO:

- 347 BARBARSKÁ KERAMIKA Z KONTEXTŮ SE STRATIGRAFICKÝMI VZTAHY K ŘÍMSKÉMU ZDIVU V TRATI NEURISSEN V MUŠOVĚ
376 KERAMIK DER BARBAREN VON KONTEXTEN MIT STRATIGRAPHISCHEN BEZIEHUNGEN ZUM RÖMISCHEN MAUERWERK IN DER FLUR NEURISSEN IN MUŠOV

JÁN RAJTÁR:

- 379 GERMÁNSKE NÁLEZY Z RÍMSKEHO DREVOZEMNÉHO TÁBORA V IŽI
395 DIE GERMANISCHEN FUNDE AUS DEM RÖMISCHEN HOLZ-ERDE-LAGER IN IŽA

VLADIMÍR VARIK – TITUS KOLNÍK:

- 401 KERAMIKA Z HLAVNEJ BUDOVY V CÍFERI-PÁCI
411 KERAMIK VOM HAUPTGEBÄUDE IN CÍFER-PÁC

VLADIMÍR TURČAN:

- 413 GERMÁNSKA KERAMIKA Z ANTICKEJ REZIDENCIE V STUPAVE (VÝSKUM V ROKOCH 1987 – 2004)
421 GERMANISCHE KERAMIK AUS DER ANTISCHE REZIDENZ IN STUPAVA (FORSCHUNGEN IN JAHREN 1987 – 2004)

- 423 RECENZIE – BESPRECHUNGEN

GERMÁNSKE NÁLEZY Z RÍMSKEHO DREVOZEMNÉHO TÁBORA V IŽI¹

JÁN RAJTÁR

Keywords: Roman earth-and-timber fort, Marcomannic wars, Germanic items

Abstrakt: *Germanic findings from Iža.* The Roman fort at Iža as a bridgehead of the legionary fortress in Brigetio on the left bank of the Danube was a part of the northern frontier fortifications of the Pannonia province. The foundation of the first earth-and-timber fort on this place as well as his demise is dated to the time of the Marcomannic wars. Excavated parts of the fort represent the unique finding situation and the find collection from the short-time and precise dated context. In its destruction horizon occurred apart from numerous Roman-provincial finds also several items of Germanic origin. Among them are different categories such as brooches, antler combs, shield handle fittings and a spur, as well as the fragments of hand-made pottery. They were found spread all over the inner built-up space of the fort in several barracks and in their surroundings. Some of the items are partially damaged, however almost complete, from some only the fragments were preserved. Their occurrence can, but does not necessarily need to be related directly to the presence of the Germans in the fort. Some could have been gained by the members of the Roman garrison by exchange, but more likely by requisition or robbery for their pretentious appearance or practical use or for their content (some brooches, combs, ceramic vessels). On the other hand these objects could have reached the location also with the Germanic captives, conscripts for the Roman army or re-settlers moved to the territory of the province. Broken shield handle fittings and a spur, or some brooches, could be possibly considered as the direct evidences of the destructive German attack and of the fight that let do the fall of the fort.

1. Úvod

Rímsky kastel v Iži zaujíma osobitné postavenie nielen medzi stavbami a komplexmi vybudovanými na rímsky spôsob v germánskom prostredí severne od stredného Dunaja, ale aj medzi severopanónskymi hraničnými opevneniami. Bol ich súčasťou, ale ako trvalá limitná pevnosť na tomto úseku hraníc bol predsunutý na ľavý breh Dunaja neďaleko od ústia Váhu, priamo oproti legionárskemu táboru Brigetio ako jeho predmostie. Podľa výsledkov archeologického výskumu jeho počiatky spadajú do obdobia vlády cisára Marca Aurelia, kedy tu bol počas markomanských vojen postavený prvý drevozemný tábor.

Jeho značné časti sa podarilo odkryť počas dlhoročných archeologických výskumov pod mohutnými vrstvami neskoršieho kamenného kastela. Celkový rozsah tábora nie je úplne známy, mal však zrejme pôdorys kosodĺžnikového tvaru so zaoblenými nárožiami a zaberал plochu viac než 3 ha. Z opevnenia sa odkryli dosiaľ úseky dvoch obranných hrotitých priekop na jeho severnej strane, ktoré prebiehali paralelne vedľa seba vo vzdialenosti približne 5 – 6 m. Dosahovali šírku okolo 5 m a hĺbku 2,3 – 2,6 m (obr. 1A). Stopy predpokladanej drevozemnej hradby alebo zemného valu a palisády sa zatiaľ nezistili. Z vnútornej zástavby sa pod južným frontom opevnenia kamenného kastela odkryli časti jedenástich kasárenských barakov. Tieto stavby postavené z nepálených tehál mali kosodĺžnikový pôdorys orientovaný pozdĺžnou osou v smere sever – juh. Dosahovali dĺžku 44 – 48 m a šírku 11 – 12 m. Pozdĺžnou stenou boli rozdelené na dva trakty a každý trakt bol členený priečkami na tri približne rovnaké miestnosti o rozmeroch 12,5 x 4,5 m. Ich múry boli postavené bez základov, priamo na podlažie, z troch až štyroch radov nepálených hlinených tehál ukladaných vo vrstvách spájaných blatovou maltou. Hrúbka stien dosahovala 1 – 1,25 m. V závislosti od nálezových situácií sa zachovali do výšky 0,2 – 0,8 m. Podlahu tvorila tenká vrstva udupanej hliny, niekde aj dlažba z nepálených tehál uložená na pieskovej lôžko. V niektorých miestnostiach sa zistili stopy členenia na menšie priestory drevenými priečkami, ohniská a piecky na varenie i vykurovanie. Pre vstupy do miestností i priechody medzi nimi boli v múroch vynechané 0,9 – 1,1 m široké medzery. Pozdĺž vonkajších stien boli vyhlbené žľaby na odvádzanie dažďovej vody zo striech pokrytých trstím, ktoré ústili do väčších zberných kanálov. Kasárenské baraky boli usporiadané paralelne vedľa seba v pravidelných odstupoch 4 – 4,5 m. V priestore medzi šiestou a siedmou stavbou od východu bola vynechaná širšia medzera pre hlavnú vstupnú cestu v smere od brehu Dunaja. Tábor bol postavený zrejme symetricky a južný rad zástavby tak pôvodne tvorilo dvanásť rovnakých kasárenských budov (obr. 1B).

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu číslo 1/0346/15 grantovej agentúry VEGA a projektu APVV-14-0842.

Obr. 1 Iža. A – Schematický celkový plán pôdorysu kastela v Iži s vyznačením odkrytých častí staršieho drevozemného tábora. B – Schematické zobrazenie vnútornej zástavby drevozemného tábora s vyznačením miest nálezov germánskych predmetov.

Iža. A – Schematischer Gesamtplan des Kastellgrundrisses mit der Markierung der freigelegten Teile des älteren Holz-Erde-Lagers. B – Schematische Darstellung der Innenbebauung des Holz-Erde-Lagers mit der Markierung von den Fundplätzen der germanischen Gegenstände.

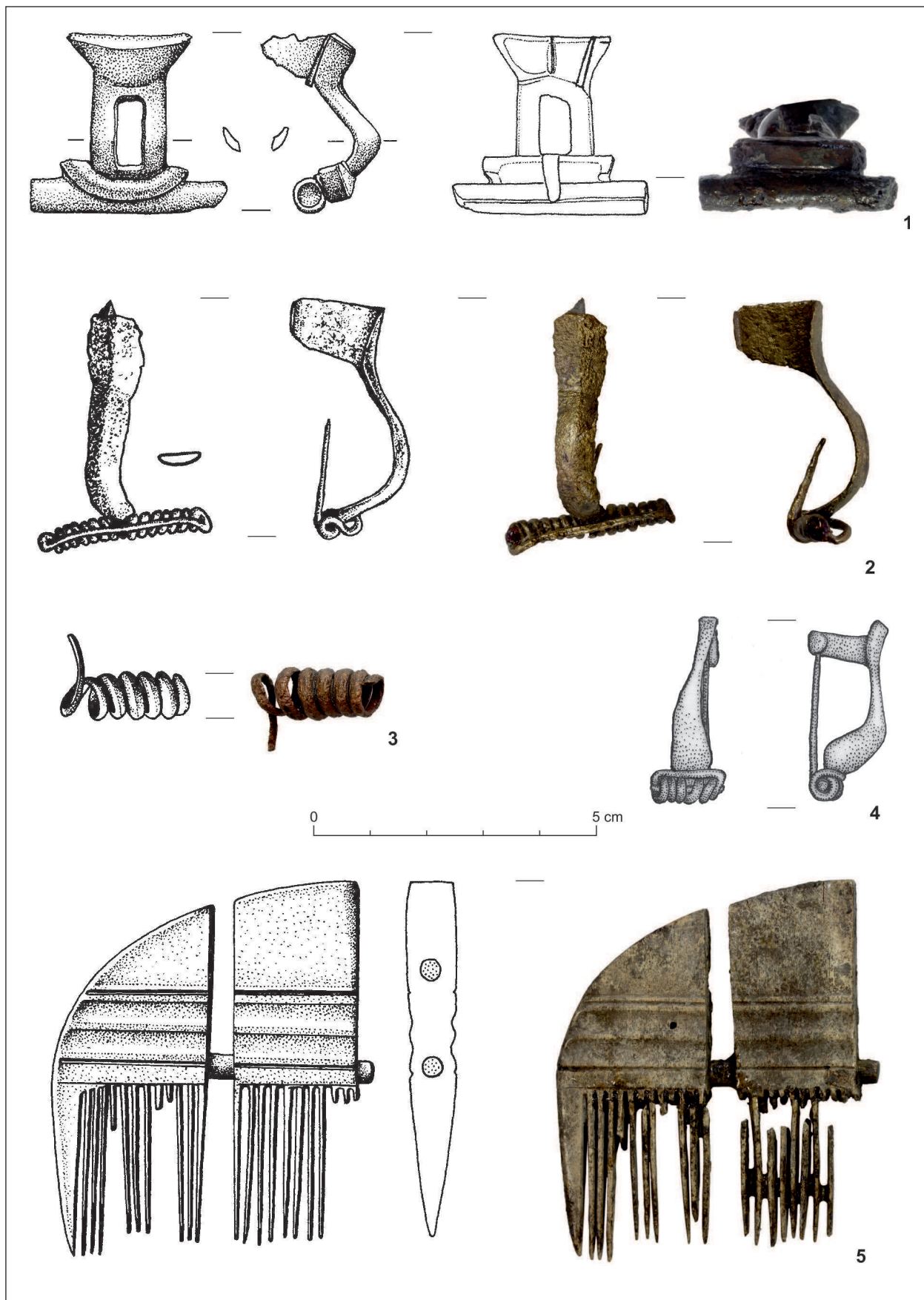
Zachované zvyšky kasárenských barakov prekrývala splanírovaná vrstva z ich zrúcaných múrov. Oddeľovala ich od mladších vrstiev kamenného kastela, takže nálezové situácie i nálezy z oboch období bolo možné spoľahlivo odlíšiť. Vo všetkých preskúmaných častiach drevozemného tábora sa odkryli jednoznačné doklady o jeho násilnom zániku. Okrem stôp po požiari svedčí o tom i množstvo predmetov, ktoré zostali ležať na podlahách vo vnútri stavieb i v okolí a pôvodne tvorili ich inventár a výbavu i výzbroj ubytovaných vojakov (početné rozbité i celé nádoby, časti zbraní, vojenského výstroja i obuvi). Najdôležitejšie pre datovanie tohto tábora i určenie doby jeho zániku sú nálezy mincí. Väčšinu z určiteľných mincí tvoria razby cisára Marca Aurelia z obdobia markomanských vojen, pričom posledné dve z nich boli razené v čase od decembra roku 178 do jari roku 179. S výstavbou tohto tábora možno s veľkou pravdepodobnosťou počítať až po roku 175 a k jeho zničeniu došlo už po krátkom čase zjavne pri nečakanom germánskom útoku niekedy v roku 179 (*Rajtár 1992*, 162-168; *Hüssen/Rajtár 1994*, 218; *Rajtár 2002*, 104, tab. I-II.). Preskúmané časti drevozemného tábora v Iži tak predstavujú unikátnu nálezovú situáciu a súbor nálezov z časovo veľmi krátkeho a presne datovaného kontextu z obdobia markomanských vojen.

2. Germánske nálezy

Okrem početných rímsko-provinciálnych nálezov sa v stavbách a vo vrstvách drevozemného tábora na viacerých miestach našlo aj niekoľko predmetov germánskeho pôvodu. Sú to spony, hrebene, súčasti bojovníckej výzbroje a keramické nádoby, resp. ich zlomky. Nesporne pochádzajú taktiež z tohto časovo úzko ohraničeného nálezového kontextu, takže poskytujú významnú oporu pre presné datovanie týchto i obdobných nálezov. Niektoré z nich už boli čiastočne zverejnené (*Rajtár 1992*, 162, obr. 20: 1, 2, 6, 7; *Hüssen/Rajtár 1994*, 219, obr. 2). Zámerom predloženého príspevku je ich samostatné a súhrnné sprístupnenie.

2. 1. Spony

K predmetom germánskeho pôvodu nepochybne patrí spona typu Almgren 129, ktorá sa našla na podlahe strednej miestnosti v západnom trakte stavby 9 (obr. 1B: 1; 2: 1). Je značne korodovaná a poškodená (je možné, že prešla i žiarom), takže niektoré jej detaily sa nezachovali, alebo sa dajú len ťažko rozoznať. Telo spony so širokou polvalcovitou hlaviceou, s krátkym a širokým, nesúmerne, od hlavice strmo, smerom k nôžke šikmo klenutým lúčikom, s charakteristickým pozdĺžnym obdĺžnikovitým otvorom v strede, s výrazne odsadenou, vejárovito, či kužeľovito sa

Obr. 2 Iža. Germánske nálezy z drevozemného tábora. 1–4 spony; 5 viacdielny jednostranný hrebeň z parohoviny.
 Iža. Germanische Funde aus dem Holz-Erde-Lager. 1–4 Fibeln; 5 mehrteiliger Einlagenkamm aus Geweih.

rozširujúcou nôžkou, šikmo zrezanou pätkou a vysokým, značne poškodeným zachycovačom bolo odliate z bronzu. Rúrkovitý chránič vinutia zo zrolovaného plechu so štrbinou a výrezom pre upevnenie v masívnej záchytnej platničke v strede spodnej časti hlavice, v ňom ukrytá špirála a oska vinutia i fragment hrotu ihly, prikorodovaný na spodnej strane nôžky, boli ukuté zo železa.

Spona pôsobí masívne, zo spodnej strany je však dutá. Na čelnej strane hlavice jej horný i spodný okraj lemujú výrazné žliabky, prechádzajúce na jej vnútornej strane do klinovitých zárezov. Zjavne slúžili na vloženie a upevnenie ozdobných drôťkov vkovaním do žliabkov a ich zahnutých koncov do klinovitých zárezov. Ozdobné drôťky sa nezachovali, ale na hladkom páse hlavice pri spodnom žliabku sa zachoval kúsok zlatej, resp. pozlátenej striebornej fólie² s nepatrnými stopami jemnej vlisovanej plastickej výzdoby v podobe zvislých žliabkov, ktorou bol pôvodne potiahnutý celý pás. Vhlbený žliabok lemuje aj okraj širokej nôžky pri šikmo zrezanej pätky, ktorý po stranách vnútornej časti pätky taktiež prechádza do klinovitých zárezov pre pôvodne vložený ozdobný drôťok. Rovnaký klinovitý zárez je badateľný na spodnej, vnútornej strane spony na rozhraní lúčika a nôžky, čo naznačuje, že i tu bol zrejme upevnený ďalší ozdobný drôťok. Dĺžka spony od hlavice po pätku je 2,8 cm, spolu s chráničom vinutia 3,2 cm, šírka hlavice je 2,4 cm, pätky 2,2 cm, dĺžka chrániča vinutia 3,5 cm, jeho priemer 0,6–0,7 cm.

O. Almgren poznal iba 4 exempláre takýchto spôn a pod figúrou 129 ich priradil k svojej 8. sérii V. skupiny, a to k neskorším sponám tejto série „s hrebeňom len na hlavici a široko ukončenou nôžkou“ (*Almgren 1923*, 60, 61, tab. VI: 129). Odvtedy počet spôn tohto typu postupne narastal najmä v oblastiach rozšírenia przeworskej kultúry v nálezoch zo žiarových hrobov s charakteristickým ženským inventárom. K. Godłowski ich spolu so sponami Almgren 41 a 43 zaradil medzi vedúce typy predmetov v materiálnej náplni tejto kultúry v stupni B2/C1, zhromaždil údaje o ich vtedajšom výskyte a zmapoval ich rozšírenie (*Godłowski 1970*, 15, 16, tab. 1: 47; *1981*, 96, tab. XVI: 1; *1986*, 116, obr. 8, pozn. 2). V ďalšej štúdií, venovanej kontaktom barbarov sídliačich severne od Západných Karpát s oblasťami v Karpatskej kotline, už registroval spony typu Almgren 129 dovedna z 24 nálezísk. Jadrom ich rozšírenia boli hlavne oblasti przeworskej kultúry, ale ojedinele zaznamenal ich výskyt aj v stredodunajskej oblasti, z germánskych sídlisk situovaných pozdĺž rieky Moravy v Dolnom Rakúsku, ale aj v limitnej oblasti Panónie (vrátane nálezu z Iže) i Dacie Porolissensis a v Potisí. Spolu s ďalšími špecifickými typmi spôn, spoľahlivo datovanými do stupňa B2/C1, približne do 2. polovice 2. storočia, ich považoval za stopy bezprostredných kontaktov severných barbarov s hraničnými oblasťami rímskych dunajských provincií v dobe markomanských vojen alebo krátko po nich. Podľa neho nemuselo ísť nevyhnutne o doklady sťahovania z oblastí przeworskej kultúry, hoci takúto možnosť nevyklúčoval. Keďže však podľa neho šlo o typické súčasti ženského odevu nepovažoval za pravdepodobné, že ich na rímske územie doniesli ako obchodný tovar. Domnieval sa, že ich možno azda považovať za svedectvo o prítomnosti germánskych žien v rímskych mestách, a prekvapivo aj vo vojenských táboroch, ale ako sa sem dostali, či ako zajatkyne, otrokyne, konkubíny a pod., by sa dalo len hádať (*Godłowski 1993*, 74, obr. 4).

Otázkam pôvodu, datovania a rozšírenia cudzorodých severných prvkov v stredodunajskej oblasti sa viackrát venoval J. Tejral. V jednej z rozsiahlych štúdií k tejto problematike popri celej škále rôznych predmetov, ktoré sú dokladmi takýchto väzieb, uvádza aj nálezy spôn typu Almgren 129, pričom za najdôležitejšie pre ich datovanie, ale aj interpretáciu v tejto oblasti považuje práve ich výskyt v rímskych opevneniach z obdobia markomanských vojen v Mušove a v Iži (*Tejral 1999a*, 157, obr. 14: 1-5; 15; 23: 1, 2).

Nové triedenie spôn Almgrenovej 8. série V. skupiny predložil H. Machajewski, v ktorom ich rozčlenil do 9 foriem s viacerými variantmi. Spony typu Almgren 129, ktoré sa považujú za vedúce tvary stupňa B2/C1, vyčlenil ako formu 8. Podľa neho sa s určitou vyrábali v dielňach v západnej oblasti rozšírenia przeworskej kultúry, občas sa však vyskytli aj v Brandembursku, v Podunajsku, v Potisí i v Pobaltí v dnešnej Kaliningradskej oblasti, ich samostatný súpis však nepredložil (*Machajewski 1998*, 189, 192, obr. 2: 39-41).

Súpis týchto spôn spolu s mapou ich rozšírenia priniesla M. Mączyńska vo svojej obsiahlej štúdií o hromadnom náleze z Ľubiany (*Mączyńska et al. 2009*, 58, 59, 288, 289, Fundliste 15, obr. 25). V ňom podľa krajín uvádza dovedna 46 exemplárov z 33 nálezísk prevažne z Poľska, ale aj z územia Česka, Maďarska, Rakúska, Rumunska, Ruska, Slovenska a Ukrajiny³. Ich najväčšiu koncentráciu zaznamenáva v západných a centrálnych oblastiach przeworskej kultúry, v ktorých možno predpokladať aj ich výrobu, a ďalšiu v stredodunajskej oblasti, kam sa rozšírili počas markomanských

² Podľa analýzy telo spony bolo vyhotovené zo zliatiny medi (85,54%) a cínu (7,78 %), analýza miesta s fóliou vykazala obsah cínu (13,93%), striebra (6,93%) a zlata (3,66%). Analýzu XRF analyzátorom NITON XL 3t GOLDD vyhotovila E. Scholzová v rámci Projektu „Centrum výskumu najstarších dejín stredného Podunajska“, ITMS kód: 26220120059.

³ V súpise uvádza z Dánska pod číslom 12 dva exempláre spôn pochádzajúce z hrobu z r. 1915 z pohrebiska v Møllegårdsmarken na ostrove Fyn s poznámkou, že sú bez otvoru na lúčiku. Tie však zjavne patria k inému tvaru spôn Almgrenovej 8. série V. skupiny. Do súpisu omylom pri náleziskách z Maďarska pod číslom 2 zaradila aj Brigetio. V tomto prípade ide ale taktiež o sponu odlišného tvaru (*Kovrig 1932*, 64, 121, Tab. X: 106-106a; *Tejral 1999*, Abb. 19: 13). Jej súpis spôn typu Almgren 129 tak v skutočnosti tvorí 43 exemplárov z 31 nálezísk.

vojen v dôsledku posunov obyvateľstva, ako na to poukazujú nálezy z Mušova a z Iže. Z územia barbarika uvádza viaceré signifikantné hrobové celky, na základe ktorých možno spony tohto typu datovať do stupňa B2/C1 až C1a.

Odvtedy pribudli niektoré novšie nálezy nielen z oblasti rozšírenia przeworskej kultúry, napr. Kraków-Mogiła (*Godłowski 1995*, 86, obr. 9: 9), Łaszew (*Gawlikowska et al. 1994*, 554, obr. 2: 2), Kryspinów a Mokra⁴, ale aj zo západobaltského kultúrneho okruhu v Poľsku, napr. Paprotki (*Bitner/Wróblewska 1999*, 112, Abb. 3: 2), i v Litve (*Bertašius 2007*, 253, obr. 6). K ich značnému nárastu však došlo najmä v stredodunajskej oblasti, kde sa ďalšie spony typu Almgren 129 našli v Dolnom Rakúsku v Enzersfelde (*Maurer/Obenaus 1998*, 779, obr. 620), na Morave na náleziskách v Čejči, Dolných Bojanoviciach, Dyjákovičoch, v Hruškách, v Rajhradiciach, v Rakviciach (*Čížmář et al. 2009*, 150, obr. 9) a v Smržiciach (*Fojtík/Popelka 2010*, 390, obr. 11), i na Slovensku, napr. v Beckove (*Varsik/Hanuliak/Kovár 2006*, 206, obr. 127: 2), v Dojči a v Radimove (*Rajtár 2013*, 142-144, obr. 6: a, c).⁵

Väčšinou ide o zberové nálezy z germánskych sídlisk. Sú medzi nimi zastúpené aj exempláre so zachovanou výzdobou v podobe plátovania tenkou zlatou alebo pozlátenou striebornou fóliou. Takáto výzdoba sa vyskytla už na sponě z bohato vybaveného ženského kostrového hrobu 7 na sarmatskom pohrebisku v Tiszavasvári (*Istvánovits 1990*, 85, 89, 90, obr. 3, tab. 2: 1). J. Tejral sa domnieva, že takéto spony s honosnou výzdobou, akú má aj iná germánska spona typu Almgren 125 zdobená pozláteným strieborným plátovaním s vlisovanými pletencovými vzormi, ktorá sa našla v bohato vybavenom bojovníckom hrobe 28 na sarmatskom pohrebisku v Hévizgyörk (*Dinnyés 1991*, 153, 154, 167, tab. 12: 1), mohli mať, podobne ako niektoré ďalšie honosné germánske šperky (napr. náramky so štítkovitými ukončeniami) alebo rímske importované predmety, prestížnu funkciu v hrobovej výbave nielen u Sarmatov, ale aj u podunajských Svébov (*Tejral 2003*, 263). V tejto súvislosti poukázal na viaceré prípady, kedy sa tieto spony, vrátane spôn typu Almgren 129, považované za súčasť ženského odevu, vyskytujú v mužských hroboch, resp. v hroboch s bojovníckou výbavou aj v przeworskej kultúre. Preto možno podľa neho odôvodnene predpokladať, že aj v stredodunajskej oblasti mohli byť jednotlivo nosené spony tohto typu súčasťou mužského odevu a mohli slúžiť na spínanie pláštá bojovníkov (*Tejral 2003*, 262-268). Zároveň pripúšťa, že prinajmenej časť týchto cudzorodých prvkov sem prenikla spolu s ich nositeľmi. Dokonca v súvislosti s ich výskytom, ako aj súčastí germánskej výzbroje v rímskych hraničných opevneniach, resp. v predsunutých vojenských okupačných postoch alebo v blízkosti postupových vojenských trás z obdobia markomanských vojen uvažuje, že by mohli poukazovať aj na prítomnosť germánskych skupín naverbovaných zo vzdialených oblastí barbarika proti podunajským Germánom a podriadených rímskemu vojsku (*Tejral 1999a*, 193; *2003*, 257). V prípade predmetov germánskeho pôvodu z drevozemného tábora v Iži je však takéto ich interpretácia veľmi nepravdepodobná. Nové početné nálezy dokladajú taktiež ich značné geografické rozšírenie v stredodunajskej oblasti i mimo blízkosti rímskych opevnení a postupových vojenských trás.

Nálezy spôn typu Almgren 129 z Dojču a z Radimova so zlatým plátovaním poukazujú na veľmi honosný vzhľad takýchto exemplárov (*Rajtár 2013*, 142-144, obr. 6: a, c), aký mala pôvodne aj spona z Iže. Stopy podobnej výzdoby sa zachovali aj na niektorých ďalších zberových sídliskových nálezoch, napr. z Bernhardsthalu (*Adler/Nebehay 1989*, 217, obr. 796) a z Hurbanova (*Rajtár 2013*, obr. 6: b), takže ich výskyt nebol zrejme až taký ojedinelý (na početných sponách z hrobov przeworskej kultúry sa takéto výzdoba zrejme v dôsledku žiarového spôsobu pochovávaní nezachovala). Nález takejto spony tak nemusí nevyhnutne svedčiť aj o priamej fyzickej prítomnosti jej germánskeho nositeľa/nositeľky v drevozemnom tábore v Iži, či už ako bojovníka alebo zajatca/zajatkyne. Práve pre jej honosný vzhľad ju mohol získať ako korisť rekvirovaním či lupom (ale nemožno úplne vylúčiť, že aj výmenou) niektorý z členov jeho vojenskej posádky.

Ďalšia spona nesporne germánskeho pôvodu sa našla v južnej miestnosti východného traktu stavby 3 (obr. 1B: 2; 2: 2). Je to dvojdielna spona vyhotovená z mosadze s prímiesou cínu⁶, s mierne deformovaným pásikovým, esovite prehnutým, zhora v strede pozdĺžne len slabó hraneným lúčikom, prechádzajúcim do rozširujúcej sa nôžky, ktorá sa mierne dvíha k zaoblenej, rovno zrezanej pätky. Na rozhraní lúčika a nôžky sú slabó badateľné dve paralelné, úzke, priečne ryhy. Spod nôžky v celej jej dĺžke vyrastá vysoký zachycovač trapézovitého tvaru s poškodeným lôžkom ihly. Z drôtu kruhového prierezu vychádzajúceho z hlavice je okolo samostatnej osky ovinutá dlhá špirála so štrnástimi závitmi s hornou tetivou opretou o háčik, vyrastajúci z hlavice spony. Časť ihly s hrotom je odlomená. Dĺžka spony dosahuje 4,3 cm, dĺžka vinutia 3,1 cm, výška zachycovača s pätkou 1,6 cm.

Sponu možno priradiť k typu Almgren 148, k esovite prehnutým sponám jeho 10 série V skupiny (*Almgren 1923*, 64, 65, tab. VI: 148). Spony tohto typu boli podľa I. Peškařa rozšírené v severnejších oblastiach Európy, najmä

4 Jeden exemplár pochádza zo sídliska v Kryspinówe a najmenej tri z pohrebiska v Mokre. Za informácie vďačím M. Biborskému. K výskumu pohrebiska v Mokre pozri *Biborski 2004, 2006 a 2009*.

5 Z tejto oblasti sú však známe i ďalšie, dosiaľ nezverejnené nálezy spôn typu Almgren 129 (podľa informácie E. Droberjara sa vyskytli už aj v českom Polabí), takže ich počet v tejto časti naddunajského barbarika už dosahuje najmenej 35 exemplárov z 29 lokalít.

6 Zliatina obsahuje 82,42 % medi, 9,10% zinku a 4,77% cínu. K analýze pozri pozn. 2.

v Nemecku a v Poľsku, kde sa datujú prevažne do stupňa B2, resp. do druhej polovice až na koniec 2. a začiatok 3. storočia (Peškař 1972, 91). V stredodunajskej oblasti sa vyskytujú zriedkavejšie a sú vyhotovené zväčša zo železa. Na pohrebisku v Abraháme sa štyri železné spony so širokými esovite prehnutými pásikovými lúčikmi našli v žiarovom, pravdepodobne ženskom hrobe 104 a dvojica podobných spôn spolu so železnou trúbkovitou sponou typu Almgren 86 aj v detskom hrobe 175 (Kolník 1980, 46, 47, 62, tab. XXXV: 104, c1-4; L: 175, c1-2). Podľa toho by sa dali zaradiť do pokročilého stupňa B2 s presahom do stupňa B2/C1 (Beljak/Kolník 2006, 80-82). Na podobné datovanie poukazuje aj spoločný výskyt spony s esovite prehnutým lúčikom so sponou s valcovitou hlavicou (Machajewského forma 5b) v hrobe H na pohrebisku v Bešeňove (Kolník 1961, 222, obr. 10: 6, 7, tab. I: b, b1). Na Morave pochádza železný exemplár so širokým esovite prehnutým lúčikom z kostrového hrobu 6 v Mikulove, kde sa našla aj výrazne členená spona s trojuholníkovitou nôžkou a iný, značne korodovaný exemplár zo žiarového hrobu 1 vo Velaticiach, ktorý sa našiel spolu s dvomi železnými sponami s valcovitou hlavicou (Peškař 1972, 91, 92, tab. 15: 3, 4; Tejral 1999a, obr. 10: 12, 14). Viaceré železné, ale i bronzové exempláre sa vyskytli aj v žiarových hrobách v Čechách, napr. v Lužci nad Vltavou (Kytlicová 1970, 300, 302, 325, obr. 8A: 2; 23: 1, 2; 27: 1, 2), v Modřanoch (Svoboda 1948, tab. XII: 8a-b) a v Stěhelčevsi (Motyková 1981, 358, 364, obr. 11: 9, 10, 12: 5; 13: 14, 15).

Novšie zberové nálezy podobných bronzových exemplárov pochádzajú z germánskych sídlisk v Dolnom Rakúsku z Kleinhöflein (Hasenhüdl 1996, 501, obr. 572), na Morave z Medlovíc (Čížmář et al. 2009, 145, obr. 5: 20) a na juhozápadnom Slovensku z Bohdanoviec nad Trnavou (Kolník/Mitáš 2012, 41, obr. 3: 9), z Hurbanova (Rajtár 2004, 145, obr. 106: 5) a z Bratislavy-Trnávky (Varsik 2011, 42, 43, obr. 15: 16, tab. 50: 10). V Varsik poukázal na to, že podobné spony typu Almgren 148 s pásikovým esovite prehnutým lúčikom sa vyskytujú na pohrebiskách wielbarskej, ale aj przeworskej kultúry, kde patria medzi vedúce tvary predovšetkým mladšieho stupňa B2. Podobne datuje M. Mączyńska dva bronzové exempláre, ktoré sa vyskytli v hromadnom náleze z Łubiany (Mączyńska et al. 2009, 51, 52, Liste 11, tab. 9: FB 116, FG 98). Z pohrebísk wielbarskej kultúry možno uviesť viaceré príklady: Kowalewko (Skorupka 2001, 78, 88, tab. 85: 282/1, 2; 96: 329/1), Lubowidz (Wołgiewicz 1995, 44, tab. III: 7/1, 2; VI: 21/3; VII: 34; XI: 59, 63; XIII: 77/3; XX: 139, 161; XXV: 217, 225), Nadkole (Andrzejowski 1998, 57, tab. I: 3/2, 3; XXXVII: 49/7; LVII: 92/5; LXXI: 120/6), Pruszcz Gdański (Pietrzak 1997, 80, tab. CXV: 357/2; CXXVIII: 428/3), Weklice (Natuniewicz-Sekula/Okulicz-Kozaryn 2011, 127, tab. XX: 1-3; CXLIII: 3; CLXXVII: 3), a rovnako tak aj z hrobov przeworskej kultúry: Chmielów Piaskowy (Godłowski/Wichman 1998, 54, tab. VI: 5/5; X: 9/6; XV: 14/9), Kamieńczyk (Dąbrowska 1997, 84, tab. XXII: 41/1; XXV: 52/3; CXVI: 231/1; CXX: 249/1; CLXXIX: 385/1), Krupice (Jaskanis 2005, 89, tab. X: 24/1; XLV: 164/2, 3), Młodzikowo (Dymaczewski 1958, 291, obr. 228: 4), Niedanowo (Ziemlińska-Odojowa 1999, 113, tab. CCXXVII: 638/1-2), Wymysłowo (Jasnosz 1952, 98, 110, 131, 136, 179, obr. 134: 6; 148: 8; 172: 8; 182: 3, 268: 5). Na uvedených pohrebiskách sa tieto spony vyskytovali prevažne v ženských hrobách. Nález spony Almgren 148 z drevozemného tábora v Iži poukazuje na to, že tieto spony prežívali až do stupňa B2/C1.

Pravdepodobne k ďalšej sponě snáď germánskeho pôvodu patril aj fragment masívnej špirály, ktorý sa našiel na podlahe strednej miestnosti v západnom trakte stavby 9 (obr. 1B: 3; 2: 3). Je to zrejme zlomok deformovaného vinutia so 6-7 závitmi zo splošteného mosadzného drôtu⁷ polkruhového prierezu s odlomenými koncami, z ktorých jeden je natiahnutý. Zachovaná dĺžka vinutia je 2,3 cm, priemer vinutia 0,9 cm, šírka drôtu dosahuje 0,2-0,3 cm.

Zo zachovaného fragmentu je veľmi ťažko posúdiť o aký typ spony by mohlo ísť. Vinutia z podobného splošteného drôtu sa vyskytujú na niektorých neskorých sponách s očkami tzv. vedľajšej pruskej série, najmä typu Almgren 60⁸, ale ich vinutie je kratšie, plochejšie a obvykle po stranách len s tromi závitmi (Almgren 1923, 29-32; Jamka 1964, 60-78). Podľa masívnosti drôtu a počtu závitov vinutia by fragment mohol snáď pochádzať i z veľkej panónskej trúbkovitej spony tvaru Almgren 85 alebo 86 (Jobst 1975, 42-44, tab. 8: 54; Kovrig 1937, 118, tab. VI: 60, 61; VII: 68-69; Patek 1942, 113, 114, tab. XXII: 5, 7; Peškař 1972, 87, tab. 14: 7, 8).

Veľmi problematické je zaradenie železnej spony, ktorá sa našla na podlahe strednej miestnosti v západnom trakte stavby 8 (obr. 1B: 4; 2: 4). Je silne korodovaná a jej tvar možno určiť len približne podľa röntgenovej snímky⁹. Podľa toho spona mala v záhlavnej časti vakovito zhrubnutý lúčik, ktorý sa plynulo zužuje k nôžke prechádzajúcej k mierne dohora zdvihutej pätky. Pod ňou je dovnútra odsadený, mierne šikmý, úzky a vysoký zachycovač, zahnutý na konci pre lôžko ihly. Šesťzávitové vinutie pravdepodobne s hornou tetivou je ovinuté zrejme okolo samostatnej osky, ihla je rovná. Dĺžka spony dosahuje 3,4 cm, dĺžka vinutia 1,2 cm, výška zachycovača s pätkou 1,9 cm.

Vyhotovenie zo železa by naznačovalo, že by mohlo ísť o germánsku sponu. Zdvihnutá pätky a vysoký zachycovač čiastočne pripomína niektoré tvary samostrelových spôn, na druhej strane i rozmermi niektoré tvary kolienkovitých spôn, ktoré však majú odlišný tvar záhlavnej časti, ako aj spôsob konštrukcie vinutia (Mączyńska

⁷ Je zo zliatiny s obsahom 80,26% medi a 17,83% zinku. K analýze pozri pozn. 2.

⁸ Takáto spona pochádza aj z porušených vrstiev rímskeho kastela v Iži.

⁹ Kresba je vyhotovená podľa röntgenovej snímky.

2003, tab. 4: 1; 7: 3; *Vaday 1989*, 78-80, obr. 12: 10, 11, 14, 15; 13: 13; *Böhme 1972*, 18-20, tab. 7: 385, 387; *Jobst 1965/66*, tab. 21: 147, 155). Rímsko-provinciálne kolienkovité spony zo železa sa vyskytujú len výnimočne (*Tejral 1999b*, obr. 44: 10). Žiadne bližšie paralely k tejto sponě mi nie sú známe, takže jej zaradenie je nejasné.

2. 2. Hrebene

Vo vrstvách drevozemného tábora sa vyskytli i dva germánske hrebene vyhotovené z jelenej parohoviny¹⁰. Prvý z nich sa našiel vo výplni odtokového žlabu pri východnom múre stavby 10 (obr. 1B: 5; 2: 5). Je to fragment z jednostranného, jednovrstvového viacdielného hrebeňa s držadlom oblúkovitého tvaru, zloženého pôvodne zrejme zo štyroch platničiek spojených pozdĺžne dvomi tyčinkami kruhového prierezu z parohoviny, vsunutými do horizontálne prevrtaných vnútorných kruhových otvorov, ktoré nevychádzajú na vonkajšiu stranu. Zachovali sa dve, jedna vonkajšia a jedna stredová platnička, ktoré sú od seba sekundárne odsunuté, takže medzi nimi vznikla 0,4 cm široká medzera. Okraj držadla je plochý, jeho prierez rovný, na vonkajších stranách v hornej časti mierne zaoblené zuby sa plynulo zužujú k špicatým hrotom, koncový zub je mierne zaoblený a špicatý. Na oboch stranách držadla je horizontálna línia zubov ohraničená tenkou ostrou ryhou a nad ňou je horizontálna výzdoba v podobe dvoch horizontálnych širších, plytkých žliabkov, ohraničených na spodnej strane jednou, na hornej strane zdvojenou ryhou. Povrch jednej strany je hladký, druhej drsný, porézny. Celková výška dosahuje 6,5 cm, z toho výška držadla je 3,6 cm, výška zubov 2,9–3 cm, hrúbka držadla je 0,9 cm, terajšia dĺžka 5,4 cm, šírka okrajovej platničky 2,7 cm, stredovej 2,1 cm, takže pôvodná dĺžka hrebeňa bola zrejme okolo 9,6 cm. Priemer vrtaných otvorov a spojovacích tyčínok 0,45–0,5 cm, hrúbka zubov a šírka medzier medzi nimi okolo 0,1 cm.

Podľa staršieho triedenia S. Thomasovej tento hrebeň možno priradiť k viacdielnym hrebeňom typu B I, ktoré boli rozšírené v staršej dobe rímskej hlavne vo východogermánskom priestore, menej v polabskej oblasti (*Thomas 1960*, 62, 63, mapa 2, tab. 2). Podľa novšieho triedenia S. W. Teubera patrí k hrebeňom jeho typu M I zdobených rytými líniami, ryhami a žliabkami (Motiv b), s rovnakým rozšírením a datovaním prevažne do stupňa B2, B2/C1 až C1a (*Teuber 2005*, 213, 217, 218, tab. 7: 5, 6; mapa 28). V stredodunajskej oblasti sa časti podobných viacdielných hrebeňov tohto typu, ktoré však boli spájané kovovými pozdĺžnymi nitmi, vyskytli ojedinele napr. v hrobe 5 v Kostolnej pri Dunaji (*Kolník 1980*, 97, tab. LXXVII: 5/i) a v hrobách 69 a 83 na pohrebisku v Bešeňove, ktoré možno datovať do stupňa B2 a B2/C1 (*Kolník 1961*, 232, 235, 252, 253, tab. IX: 69/e; XXII: 83/h).

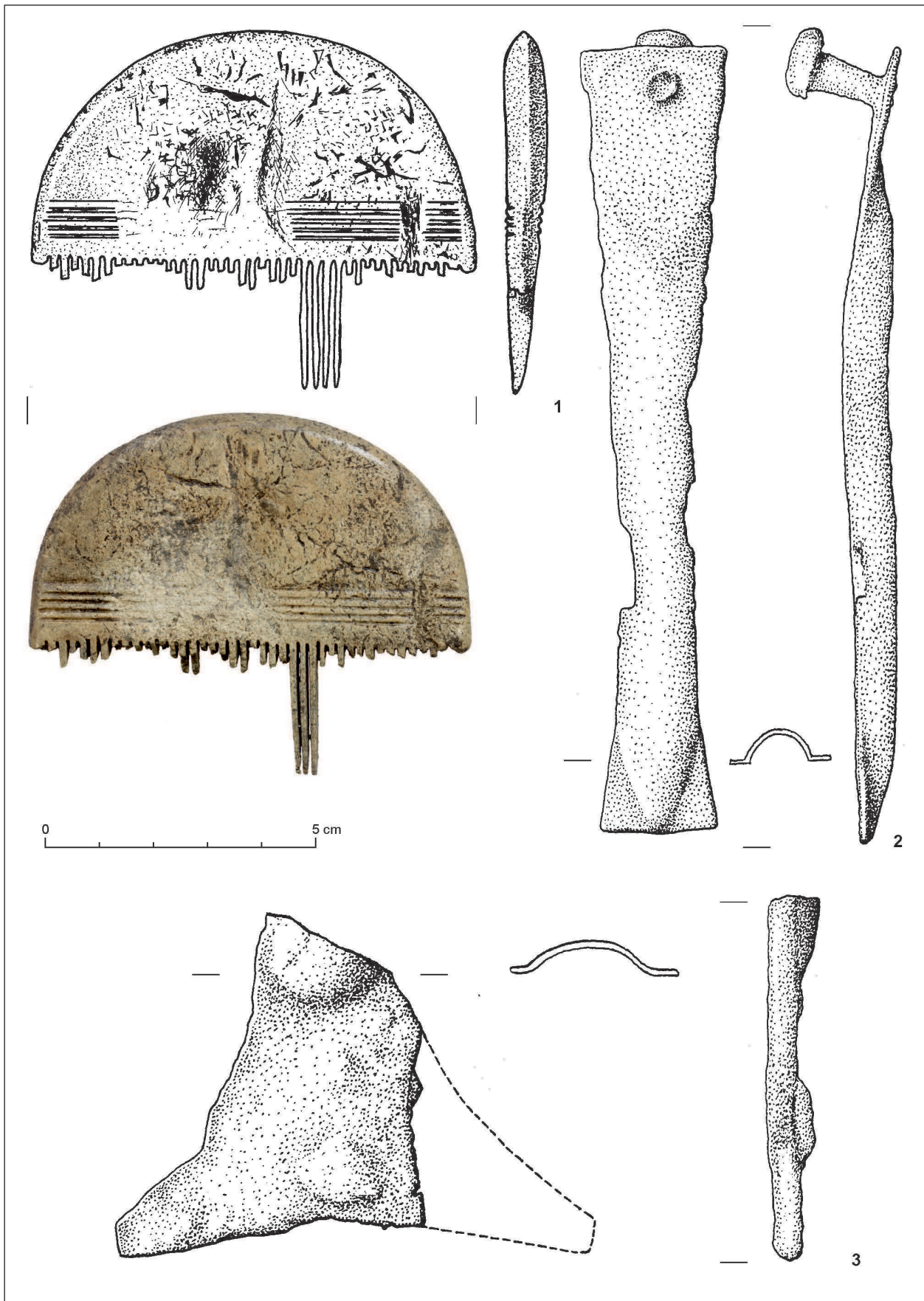
Vyhotovenie uvedeného germánskeho hrebeňa z drevozemného tábora v Iži si vyžadovalo nepochybne značné skúsenosti a veľkú remeselnú zručnosť i zodpovedajúce vybavenie a nástroje. Poukazuje na to nielen precízne vyhotovenie platničiek, pravidelné vypílenie zubov, pomerne dlhé, presne vrtané vnútorné otvory a zvonku neviditeľné spojenie platničiek tyčinkami z parohoviny, ale aj výzdoba. Viacdielne hrebene tohto typu boli spájané takýmto spôsobom len zriedkavo (*Teuber 2005*, 214, 215, obr. 26, tab. 65).

Druhý germánsky hrebeň sa našiel na podlahe južnej miestnosti západného traktu stavby 2 (obr. 1B: 6; 3: 1). Je to jednostranný jednodielny hrebeň vyhotovený z jelenieho parohu s držadlom polkruhovitého tvaru a s tromi¹¹ zachovanými zubmi, približne v strednej časti. Ostatné, vrátane koncových, sú odlomené. Podľa vypílených zárezov ich bolo pôvodne 40, dva ďalšie, koncové zuby boli hrubšie. Okraj hrebeňa je šikmo zaoblený, v strede na chrbte hranený, jeho prierez klinovitý, dole špicatý. Povrch držadla bol hladký a lesklý, v strede jednej a na značnej časti druhej strany je však poškodený, drsný a porézny. Na oboch stranách držadla je nad líniou zubov výzdoba v podobe zväzku štyroch husto radených horizontálnych rýh, zhora ešte ohraničených plocho zabrúseným žliabkom. Jeho dĺžka dosahuje 8,3 cm, celková výška 6,6 cm, z toho výška držadla 4,3 cm, výška zubov 2,3 cm, hrúbka držadla je 0,8 cm.

Podľa triedenia S. Thomasovej hrebeň možno priradiť k jednodielnym hrebeňom jej typu A I, ktorých ťažisko výskytu podľa nej spadá do stupňa B2 až po začiatok mladšej doby rímskej a považuje ho za východogermánsky typ, ktorý však bol zastúpený aj v polabskej oblasti (*Thomas 1960*, 56, 57, mapa 1, tab. 1). Podľa novšieho triedenia S. W. Teubera patrí k hrebeňom jeho typu E I zdobených ryhami a žliabkami (Motiv b), ktorý je najrozšírenejší vo východných častiach Nemecka, v Poľsku, v Čechách, na Morave, v Dolnom Rakúsku a na Slovensku s ťažiskom výskytu v stupňoch B2, B2/C1 až C1 (*Teuber 2005*, 201, 202, 208-210, tab. 4: 7-9; mapa 11 a 13). V stredodunajskej oblasti sú hrebene podobných typov zastúpené častejšie, a to tak v hrobových nálezoch, napr. v hrobe 94 v Abraháme s dvomi mladšími trúbkovitými sponami blízkymi typu Almgren 85/86 (*Kolník 1980*, 43; tab. XXX: 94/c), v hrobe 4 v Očkove (*Kolník 1956*, 238, obr. 4: 4), v žiarovom hrobe 4 v Mikulove (*Tejral 1992*, obr. 29: 12), v hrobách 6 a 12 v Šitbořiciach (*Pernička 1967*, 68; obr. 2: 2; *Droberjar/Kazdová 1993*, 107, 116, tab. 2: 6/5; 5: 16/2), ako aj na sídliskách na Slovensku, napr. v Branči (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 29, 73, tab. 19: 20/4), v Ivanke pri Dunaji (*Kraskovská*

¹⁰ Surovinu, z ktorej boli obidva hrebene zhotovené, určil M. Fabiš ako parohovinu jeleňa (*cervus elaphus*), za čo mu na tomto mieste ďakujem.

¹¹ Pôvodne sa zachovali štyri zuby. Jeden z nich sa však odlomil a stratil pri jeho prezentácii na výstave.

Obr. 3 Iža. Germánske nálezy z drevozemného tábora. 1 jednodielny jednostranný hrebeň z parohoviny 2-3 fragmenty železných štítových držiadiel.

Iža. Germanische Funde aus dem Holz-Erde-Lager. 1 einteiliger Einlagenkamm aus Geweih; 2-3 Fragmente von den eisernen Schildfesseln.

1970, 111, 114, 115, obr. 16: 1), v Štúrove, v chate II spolu s rímsko-provinciálnou kolienkovitou sponou (*Beljak 2008*, 53, obr. 21: 1; tab. 19: 8; *Kolník 1962*, 358, 359, obr. 130: 4) a vo Vlčkovciach (*Hanuliak/Varsik 2005*, 148, obr. 23: 4), v Dolnom Rakúsku v Ebendorfe, v Ringelsdorfe, v Straningu a v Zaingrub (*Pollak 1980*, 26, 110, 142, 178, tab. 13: 8; 98: 18; 149: 1-3; 199: 13) a na Morave v Blučine (*Peškař 1965*, 51, 52; obr. 11: 8, 10, 11; *Droberjar 1997*, 179, tab. 6: 3, 6, 9), v Křenoviciach, v Mořiciach, Prosimeřiciach, Určiciach, Vicemiliciach (*Pernička 1967*, 68, obr. 2: 1, 6, 7, 9, 10) a Křižanoviciach (*Stuchlík 1986*, 46; obr. 20: 3; *Droberjar 1997*, 193, tab. 113: 2).

Hrebene slúžili v prvom rade k česaniu, k odstraňovaniu nečistôt, prípadne i parazitického hmyzu, a k úprave účesu, ale mohli sa nosiť aj ako jeho súčasť. Výskyt hrebeňov prevažuje v ženských, sú však zastúpené i v mužských a detských hroboch (*Kolník 1961*, 252; *Teuber 2005*, 223, 225). Posúdenie otázky akým spôsobom sa tieto germánske hrebene dostali do prostredia rímskeho drevozemného tábora v Iži, je podobne zložité ako pri sponách. Mohli sa sem dostať spolu s ich pôvodnými vlastníkami/vlastníkmi, či už ako zajatcami alebo kolaborujúcimi Germánmi. Nemožno však ani vylúčiť, že ako praktické a kvalitne zhotovené toaletné predmety ich získali (lupom, zhabaním či výmenou) a používali niektorí príslušníci posádky tábora.

2. 3. Súčasti germánskej bojovníckej výzbroje

Z drevozemného tábora v Iži pochádzajú početné súčasti rímskej výzbroje i vojenského výstroja (*Rajtár 1996*). Vyskytli sa tu však aj jednoznačné časti germánskej bojovníckej výzbroje. Jednou z nich je železné, značne korodované, mierne deformované a neúplné kovanie držadla štítu, ktoré sa našlo v severnej miestnosti západného traktu stavby 1 (obr. 1B: 7; 3: 2). Jeho stredná, vypuklá, oblúkovito klenutá časť cigarového tvaru sa plynulo klinovito zvažuje k plochým, mierne sa rozširujúcim upevňovacím platničkám, z ktorých jedna je odlomená, na druhej s rovno zrezaným koncom je v strede uchytený nit so stlačenou polguľovitou hlavou. Zachovaná dĺžka dosahuje 14,6 cm, v strede šírku 1,5 cm a výšku 0,9 cm, šírka upevňovacej platničky je 2,7 cm, celková dĺžka nitu 2,1 cm, priemer jeho hlavy 1,2 cm, priemer tela 0,5–0,7 cm, dĺžka tela medzi hlavou a platničkou dosahuje 1,2 cm.

Podľa triedenia N. Zielinga ho možno priradiť k štítovým drždálam typu V1, s nitmi typu E, ktoré patria k najrozšírenejším v przeworskej kultúre, ale aj v polabských oblastiach v stupni B2, B2/C1 až C1 (*Zieling 1989*, 218–220, 262, 263, tab. 30: 1, 2; 34: 10). V stredodunajskej oblasti sa takéto kovanie držadla štítu vyskytlo v hrobe 47A v Kostolnej pri Dunaji (*Kolník 1980*, 115, tab. CVIII: 47A/f), ktorý sa zaraďuje do stupňa B2/C1 (*Kolník 1981*, obr. 7: 19), a ešte v nálezoch z rozrušených hrobov v Očkove (*Kolník 1956*, 264, obr. 14: 1).

Fragment druhého kovania štítového držadla sa našiel v južnej miestnosti východného traktu stavby 3 (obr. 1B: 8; 3: 3). Je to silne korodovaný zlomok, na ktorom sa zachovala len malá časť oblúkovito klenutej rukoväti a väčšia časť plochej trapézoidnej upevňovacej platničky v tvare rybieho chvosta, s hrboľovitým výčnelkom po roztepanom nite v strede, ostatné časti sú odlomené. Zachovaná dĺžka je 6,3 cm, šírka rukoväti okolo 3 cm, odhadovaná šírka upevňovacej platničky 8,8 cm.

Fragment možno priradiť k štítovým drždálam typu U1 podľa triedenia N. Zielinga, ktoré sa vyskytujú v stupni B2, B2/C1 a C1 väčšinou v oblasti hornej a strednej Odry a ojedinele i na východnom Slovensku, Jutskom polostrove a škandinávskych ostrovoch (*Zieling 1989*, 216, 217, tab. 29: 5). V stredodunajskej oblasti sa štítové držadlo tohto typu zatiaľ nevyskytlo, blízke paralely sú známe z pohrebísk przeworskej kultúry, napr. v hrobe 93 na pohrebisku v Chorule (*Szydłowski 1964*, 83, obr. 79: 10) a z hrobu 30/1938 v Tarnówe, ktoré patria do stupňa B2 až B2/C1 (*Godłowski 1977*, 85, tab. XLXI: 4; *Zieling 1989*, 217).

Obidve germánske kovania drždadiel štítov sa našli vo vnútri kasárenských staveb, je však nepravdepodobné, že by patrili k výzbroji ubytovaných príslušníkov vojenskej posádky tábora. Prvé kovanie je sčasti deformované a má odlomenú jednu upevňovaciu platničku, z druhého sa našiel len zlomok upevňovacej platničky. To by naznačovalo, že k ich zlomeniu alebo vytrhnutiu zo štítu mohlo dôjsť priamo v boji počas germánskeho útoku, ktorý viedol k zničeniu celého rímskeho tábora.

Podobne by bolo možné interpretovať aj germánsku ostrohu, ktorá sa našla na úrovni pochovaného pôdneho horizontu pred vonkajšou obrannou priekopou drevozemného tábora, teda na jeho pochádznej úrovni, pod mladšími nasýpanými vrstvami kamenného kastela, v priestore vstupu jeho severnej brány (obr. 1A; 4: 9). Telo oblúkovitej ostrohy s pomerne krátkymi, symetrickými, plynulo sa zužujúcimi ramenami, ukončenými nerovnako veľkými gombíkmi šošovkového tvaru, a masívnou, do jednej strany mierne vyčnievajúcou bázou, na ktorej je hore v strede umiestnený dutý valcovitý nástavec, členený horizontálnymi žliabkami na dva užšie okrajové a jeden širší, stredový plastický prstenec, je odliate z bronzu. V stredovom valcovitom nástavci je vsadený masívny, sčasti na hrote poškodený kužeľovitý bodec uktutý zo železa. Rozpätie ramien spolu s gombíkmi dosahuje 5,2 cm, šírka bázy 1,9 cm, celková dĺžka ostrohy 5,2 cm (z toho výška oblúku vrátane bázy je 1,7 cm), výška bodca 3,4 cm (z toho výška

valcovitého nástavca je 1 cm a vonkajšia zachovaná dĺžka železného bodca 2,4 cm). Spodný priemer valcovitého nástavca je 1,4–1,5 cm a železného bodca 1,4 cm.

Podobné oblúkovité ostrohy s gombíkmi, ktoré sa zaraďujú k bojovníckej výzbroji, resp. k jazdeckému výstroju, boli rozšírené predovšetkým vo východogermánskych oblastiach, v západnom i severnom polabskom germánskom okruhu a v Škandinávii sa vyskytovali zriedkavo. Vo wielbarskej kultúre sú zastúpené exempláre odlievané z bronzu (*Mączyńska et al. 2009*, 131), zatiaľ čo v przeworskej kultúre úplne prevažujú železné ostrohy. Z okruhu przeworskej kultúry tieto ostrohy naposledy podrobne spracoval, typologicko-chronologicky roztriedil a datoval J. Ginalski (*Ginalski 1991*). Pre okruh wielbarskej kultúry zatiaľ takéto spracovanie chýba, takže sa jeho triedenie používa aj pre bronzové exempláre. Ostrohu z Iže možno priradiť k jeho typu E6 so slabo alebo stredne klenutým oblúkom a dlhým, masívnym bodcom, ktorý je podobný typu E5 a odlišuje sa od neho len štíhlejšim tvarom a dlhším bodcom. J. Ginalski uvádza z okruhu przeworskej kultúry 15 takýchto exemplárov a podľa nálezov v niektorých hrobových celkoch ho považuje za charakteristický pre stupne B2/C1–C1a tejto kultúry (*Ginalski 1991*, 163, obr. 11: 20–22).

V stredodunajskej oblasti sa na germánskom území, ale aj v provinciách vyskytujú viaceré železné i bronzové oblúkovité ostrohy Ginalského podskupiny E a ich počet vďaka novým výskumom, ale aj zberovým, najmä detektorovým nálezom neustále narastá (*Masek 2013*, obr. 2, 4; *Mikulková 2003*, 366, obr. 9: 9; *Tejral 1999a*, 162–166, obr. 20–22; 2003, 252–255, obr. 7, 10, 11; 2006, 146–149, obr. 19). Podľa posledného súpisu R. Ölveckeho len z oblasti naddunajského barbarika ich pochádza 78 kusov z 38 nálezísk, z toho je 21 bronzových exemplárov z 18 nálezísk (*Ölvecký 2014*, 43–48, mapa 19 a 21). Z nich blízke paralely k nálezu z Iže predstavuje najmä pár železných ostrôh zo žiarového hrobu 215 z pohrebiska v Abraháme, ktorých masívne kónické, slabo hranené bodce sú na báze profilované priečnymi ryhami (*Kolník 1980*, 76, tab. LXI: 215/c1–c2). T. Kolník datuje tento hrobový celok do záveru stupňa B2 (*Kolník 1981*, obr. 7: 9). Dva podobné železné exempláre s väčším rozpätím ramien a nižším kuželovitým bodcom s plastickým prstencom na báze, ktoré sa radia ku Ginalského typu E5, sa vyskytli i v súbore 17 ostrôh z kráľovského hrobu v Mušove datovanom do obdobia markomanských vojen (*Tejral 1992*, 448–452, 463–465, obr. 44: 9, 12; *Peška/Tejral 2002*, 532–534, B12–B13, tab. 50, 54). Podobná, menej masívna železná ostroha typu E5–E6 sa našla aj vo výplni sídliskového objektu v Hurbanove (*Rajtár 2004*, 148, obr. 113: 1) a jeden neúplný deformovaný bronzový exemplár so širším plastickým prstencom na báze viacnásobne fazetovaného bodca pochádza z rozrušených hrobov v Čake (*Rajtár 1998*, obr. 15: 13).

Exemplár z Iže bol vyhotovený z dvoch odlišných kovových materiálov, ktoré si vyžadovali odlišné výrobné postupy¹², čo je pri takýchto oblúkovitých ostrohách veľmi zriedkavé. Pri dvoch železných ostrohách zhodného typu z bohato vybaveného žiarového bojovníckeho hrobu I v Polepoch, v ktorom sa našla aj rímska bronzová puklica a okrajové kovania štítu, M. Zápotocký uvádza, že boli plátované bronzovým plechom (*Zápotocký 1969*, 191, obr. 8: 8, 9). Podľa vyobrazenia je však ich plátovanie málo pravdepodobné, zrejme boli vyhotovené obdobne, ako ostroha z Iže. S ňou ich porovnáva aj J. Tejral, hrobový celok na základe rímskej puklice a kovania štítu dáva do súvislosti s udalosťami markomanských vojen a datuje ho do začiatkovej fázy jeho včasného stupňa C1 (*Tejral 1994*, 51; 2002, 170). Takmer zhodnú bronzovú ostrohu so železným bodcom z neznámeho náleziska vo Vinnickej oblasti na Ukrajine zverejnil nedávno O. Radyush (*Radyush 2013*, 330, obr. 2: 6.). Podľa vyobrazenia sa zdá, že táto ostroha má na boku v strede oblúka malý gombík, podľa ktorého by ju bolo možné priradiť aj ku Ginalského typu E7, ktorý sa datuje do rovnakého obdobia v rozmedzí stupňov B2/C1–C1a ako typ E6 (*Ginalski 1991*, 63, 64, obr. 11: 23).

Zatiaľ čo k železným oblúkovitým ostrohám Ginalského podskupiny E z podunajskej oblasti sa početné predlohy vyskytujú predovšetkým v hroboch przeworskej kultúry, bronzové exempláre sú v nich len ojedinelé. Tie sú charakteristické najmä pre wielbarskú kultúru (*Slowik 1996*, 245, tab. III; *Skóra 2003*; *Mączyńska et al. 2009*, 131). J. Tejral v súvislosti s ich rozšírením v stredodunajskej oblasti viackrát poukázal na to, že sa na germánskom území vyskytujú nápadne v blízkosti postupových trás a dočasných rímskych opevnení z obdobia markomanských vojen, ako aj v podunajských provinciách často v limitnej zóne i priamo v hraničných opevneniach. Dospel k hypotéze, že by mohli naznačovať prítomnosť germánskych skupín zo vzdialených oblastí barbarika, ktoré v rámci spojeneckých zmlúv operovali v rímskych službách nielen v panónskom predpolí, ale mohli sa zdržiavať aj priamo na rímskom území a boli podriadené rímskemu vojsku (*Tejral 1999a*, 162–166, 193; 2002, 171, 173; 2003, 257).

Ich viackrát doložený výskyt priamo v panónskych limitných opevneniach však môže súvisieť aj s tisícovými odvodmi germánskych bojovníkov, ktoré museli po uzavretí mierových zmlúv viackrát poskytnúť Kvádi, Markomani i Naristi rímskej armáde (*Dobiáš 1964*, 211, 218). Pribúdajúce novšie nálezy a ich značný rozptyl zároveň naznačujú, že tieto pôvodne snáď svojou formou i spracovaním cudzie prvky bojovníckeho, resp. jazdeckého výstroja mohli

¹² Ukutý železný bodec mohol byť buď vložený do odlievacej formy a zaliaty roztaveným bronzom (podobným spôsobom sa zhotovovali napr. rímske kľúče, kovania nábytku, jarma i voza, a pod.) alebo vsadený do dutého nástavca odliateho bronzového tela ostrohy. Röntgenová snímka ostrohy nepomohla objasniť postup jej výroby.

aspoň sčasti a pomerne rýchlo prevziať i podunajskí Germáni.

Miesto nálezu ostrohy pred vonkajšou priekopou opevnenia drevozemného tábora poukazuje na to, že ju tu mohol stratiť niektorý z germánskych jazdcov počas náhleho zničujúceho útoku. Uvedené súčasti germánskej bojovníckej výzbroje a výstroja tvoria len malú skupinu nálezov. Nie je vylúčené, že by k nej bolo možné priradiť aj niektoré ďalšie súčasti zbraní, napr. oštepov alebo kopijí, pri ktorých ťažko rozhodnúť, či šlo o rímsku alebo germánsku výzbroj (*Rajtár 1996*, 83, 84, obr. 3: 4, 6). Zároveň je pravdepodobné, že po zničení tábora stihli útočníci prehľadať jeho priestory a okrem koristi zozbierali aj dostupnú použiteľnú výzbroj, ktorú pri ústupe vzali so sebou. Niektoré predmety mohli odstrániť aj rímski vojaci po opätovnom obsadení tohto priestoru, prípadne aj pri planírovaní zvyškov drevozemného tábora a výstavbe kamenného kastela¹³.

2. 4. Germánska keramika

Popri početných zlomkoch, ale i celých alebo rekonštruovateľných nádobách rímsko-provinciálnej úžitkovej i stolovej keramiky (*Kuzmová 1997; Rajtár 1992*, 162, obr. 16: 2-7; 17-19) sa vo vrstvách drevozemného tábora našlo aj niekoľko črepov i fragmentov z väčších častí nádob v rukách hnetenej germánskej keramiky.

Na podlahe v južnej miestnosti západného traktu stavby 2 sa na jednom mieste našli zlomky, z ktorých sa podarilo zložiť takmer celú nádobu (obr. 1B: 9; 4: 4). Je hrncovitého tvaru s esovito profilovanými stenami, s vyhnutým ústím s oblým, miestami slabo hrnaným okrajom, s nižším, stiahnutým hrdlom, s baňatým vydutím v hornej tretine tela, ktoré sa plynulo zužuje k slabo odsadenému, plochému, v strede zhrubnutému dnu. Povrch je miestami hladký, miestami drsný a popraskaný, flakaty, šedo-hnedej až tehlovočervenej farby, ktorý bol zrejme viackrát vystavený ohňu. Výzdobu na pleciach tvoria dve obežné paralelné ryhy, pod nimi pás tvorený šikmými klinovitými vpichmi v motíve vetvičky, na ktorom sú v strede na štyroch miestach oproti sebe umiestnené malé plastické výčnelky. Nádoba je vyhotovená z hrubozrnnejšej hliny s prímiesou piesku a kamienkov, lom je hnedosivý až čierny. Dosahuje výšku 16 cm, priemer ústia 13 cm, priemer vydutia 16,5 cm, priemer dna 8 cm, hrúbka stien 0,7–0,8 cm.

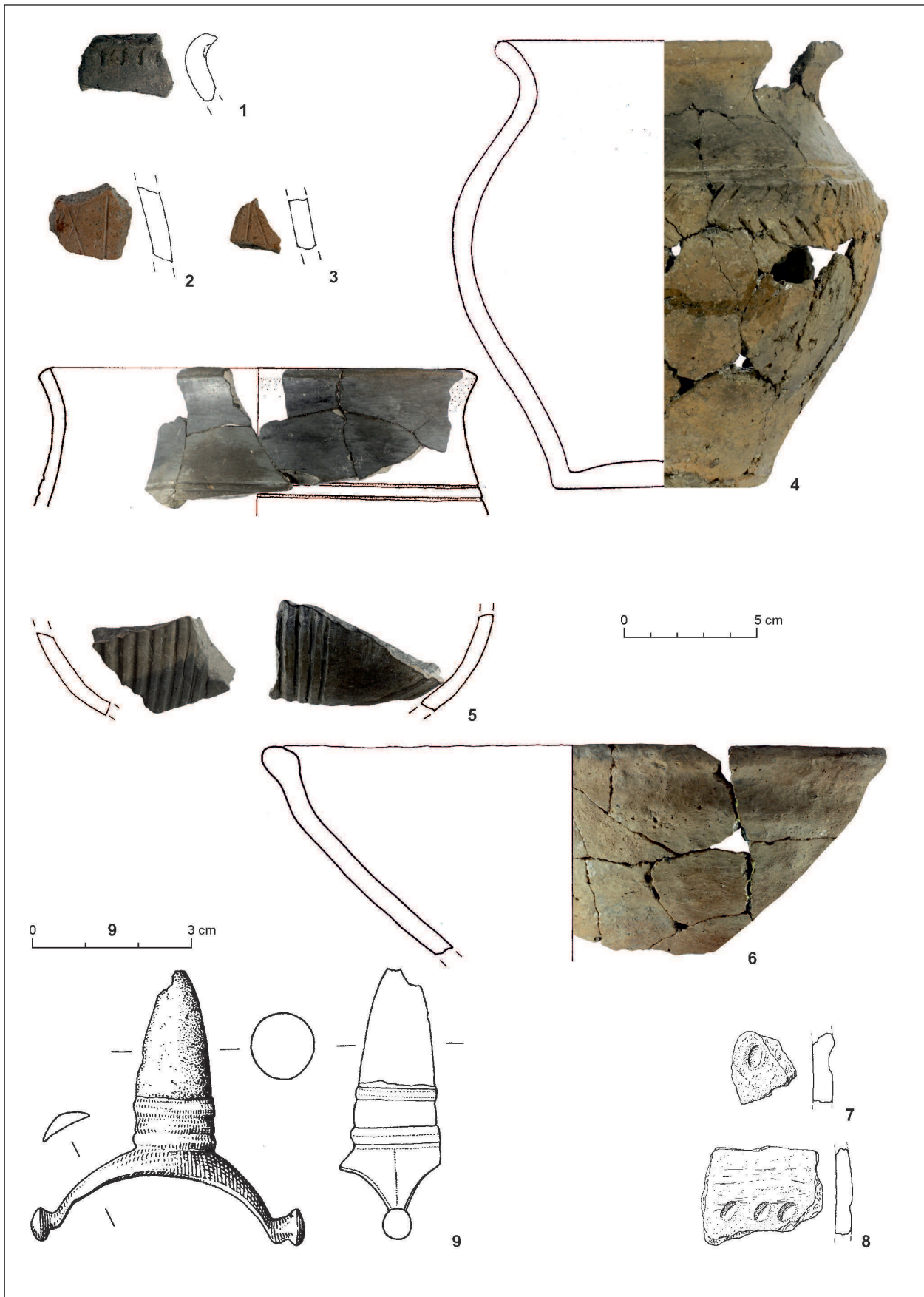
Podobné esovité hrnce patrili k bežnej úžitkovej keramike vyskytujúcej sa často na germánskych sídliskách počas celej doby rímskej. Rovnako častá je aj výzdoba s motívom vetvičky sprevádzanou vodiacou rytou líniou, pre ktoré uvádza V. Varsik viaceré príklady zo stredodunajskej oblasti (*Varsik 2011*, 68, 71, 166, 167, obr. 38: XIIIe–f; 79: XIIIa–c; 90: 5). Blízke paralely s podobnou výzdobou približne z rovnakého obdobia predstavujú napr. nálezy zo sídlisk v Branči (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 66, 69, 76, 78, 86, 99, tab. 4: 3/3, 3/14; 13: 12/1–2; 25: 21/16; 29: 25/8, 9; 31: 25A/4; 48: 43/6; 79: 76/17, 76/22), v Blučine, v Křepiciach, v Skalici nad Svitavou, v Mušove (*Droberjar 1997*, 180, 188, 189, 195, 196, tab. 16: 3; 60: 8; 73: 8; 131: 9; 139: 9), v Mužle-Jurskom Chlme a v Štúrove – Obidskej pustatine, ktoré možno bližšie datovať podľa spoločného výskytu so zlomkami terry sigillaty z antonínovského obdobia (*Rajtár 1998*, 39, 88, obr. 20: 1; 67: 3), v Šarovciach (*Beljak 2010*, 44, obr. 7: 4) i v Štúrove (*Beljak 2008*, tab. 12: 12; 16: 6, 10, 11; 29: 5, 6).

Na podlahe v južnej miestnosti východného traktu stavby 8, ale i pred jej vstupom na pochôdznej úrovni (obr. 1B: 11–12) sa našlo dovedna 22 fragmentov z ďalšej germánskej nádoby, ktorej tvar i výzdobu možno sčasti rekonštruovať (obr. 4: 5). Bola to miska s baňatým, polguľovitým telom, s vyšším hrdlom so slabo vyhnutým ústím a šikmo zrezaným, hrnaným okrajom. Zlomky zo spodnej časti s dnom chýbajú. Povrch je hladký, v hornej časti tuhovaný a leštený, v ostatných častiach ošúchaný, tmavošedej a šedo-hnedej farby. Výzdobu pod hrdlom tvoria dve obežné ryhy, telo zdobili zvislé a šikmé zväzky rýh, resp. žliabkov striedané s vynechanými hladkými plochami. Bola vyhotovená z jemne plavenej hliny, lom je tmavošedý až čierny. Odhadovaná výška mohla dosahovať okolo 14–15 cm, priemer ústia 16,5 cm, priemer vydutia okolo 17–18 cm, hrúbka stien 0,6–0,8 cm.

Podobné tvary polguľovitých misiek so zaobleným, niekedy v strede dovnútra vtlačeným dnom, zdobených zväzkami rýh a žliabkov (tzv. brázdovaním) sa vyskytujú na viacerých germánskych sídliskách na juhozápadnom Slovensku, napr. v Branči (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 67, 77, 80, 133, tab. 7: 5/14; 27: 25/22; 34: 26/9, 10; 153: 189/16), v Bratislave-Trnávke (*Varsik 2011*, 265, tab. 42: 10), v Štúrove (*Beljak 2008*, tab. 27: 19–20) i na južnej Morave, napr. v Křepiciach a v Mušove (*Droberjar 1997*, 191, 196, tab. 95: 3; 96: 18; 144: 3, 4).

Viaceré fragmenty ďalšej germánskej nádoby, z ktorej sa podarilo zložiť časť misy sa našli na pochôdznej úrovni pred vstupom do strednej miestnosti východného traktu stavby 10 (obr. 1B: 10; 4: 6). Bola to široko roztvorená misa s plytkým prežliabnutím a mäkkým zalomením kónických stien pod zosilneným oblým okrajom. Zlomky zo spodnej časti s dnom sa nenašli. Povrch je nerovný, matný, pomerne hladký, bez výzdoby, svetlohnedej, miestami

¹³ Hoci nálezové situácie ukazujú, že k zničeniu tábora došlo pri neočakávanom ataku a zjavne po drvinej porážke v boji, dosiaľ sa tu nenašli žiadne ľudské ostatky. Z toho by sa dalo usudzovať, že Rimania starostlivo prehľadali rumovisko tábora už kvôli svojim prípadne padlým vojakom, aby ich ostatky pietne pochovali. Rovnako je zrejme, že ruiny kasárenských barakov boli po krátkom čase rozrúcané i splanňované a následne sa začalo s výstavbou kamenného kastela. Pri týchto aktivitách mohli byť mnohé predmety vyzbierané, odstránené alebo premiestnené.

Obr. 4 Iža. Germánske nálezy z drevozemného tábora. 1–8 fragmenty v rukách hnetenej keramiky; 9 oblúkovitá ostroha.
 Iža. Germanische Funde aus dem Holz-Erde-Lager. 1–8 Fragmente der handgemachten Keramik; 9 Knopfsporn.

červenkastej farby. Bola vyhotovená z hrubozrnnejšej hliny s prímiesou kamienkov, lom je šedý. Priemer ústia dosahoval 23–24 cm, zachovaná výška je 8 cm, hrúbka stien 0,7–0,9 cm.

Išlo o pomerne nedbalo či menej zručne vyrobenú plytšiu jednoduchú misu. Podobne tvarované misy sa vyskytli vo výplni niektorých germánskych chát na sídliskách na južnej Morave, napr. v Hruškách a Komořanoch, ktoré zaraďuje E. Droberjar do stupňa B2/C1 (*Droberjar 1997*, 184, 185, tab. 32: 6; 33: 7).

Okrem uvedených častí nádob sa našli tri menšie črepy z germánskych nádob vo vrstve na pochôdznej úrovni medzi stavbami 5 a 6 (obr. 1B: 13). Prvým z nich je fragment z hrdla hrncovitej nádoby s husto radenými nechťovými vrypami v rade pod vyhnutým okrajom, s drsným povrchom hnedo-čiernej farby z hrubozrnnejšej hliny s prímiesou piesku a sludy (obr. 4: 1). Ďalšie dva pochádzajú zrejme zo stien hrncovitej nádoby, ktorá bola na drsnom povrchu tehlovočervenej farby zdobená zvislými krížiacimi sa ryhami (obr. 4: 2, 3). Posledné črepy z germánskej nádoby sa našli vo vrstve na pochôdznej úrovni drevozemného tábora východne od stavby 1 (obr. 1B: 14). Sú to zlomky z tela nádoby so svetlohnedým povrchom zdobenej nechťovými vrypami z hrubozrnnejšej hliny s prímiesou piesku (obr. 4: 7, 8). Zlomky takýchto nádob sa bežne vyskytujú na germánskych sídliskách z doby rímskej.

V porovnaní s množstvom vyspelých hrnčiarских výrobkov rímsko-provinciálnej produkcie, ktoré sa našli v zánikovom horizonte drevozemného tábora (čo svedčí o ich dostupnosti a bezproblémovom zásobovaní) predstavujú uvedené v rukách hnetené germánske nádoby veľmi nekvalitnú keramiku. Preto je nepravdepodobné, že by ju členovia rímskej vojenskej posádky, hoci i len z núdze, používali ako kuchynský alebo stolový riad. Rovnako je nepravdepodobné, že sa sem dostala pri nepriateľskom ataku s germánskymi útočníkmi. Nemožno úplne vylúčiť, že ju sem priniesli germánski zajatci/zajatkyne alebo vyššie zmienení odvedenci pre rímsku armádu. Najpravdepodobnejšie sa však zdá, že sa sem dostala zhabaním alebo výmenou od Germánov ako obal kvôli jej obsahu, napr. potravinám ako med, mliečne výrobky, tuky, múka, semená, obilniny a pod., ale aj iným produktom a surovinám. Ako menej hodnotné nádoby mohli poslúžiť aj na uchovávanie mnohých iných vecí potrebných napr. pri výrobe, oprave alebo údržbe výzbroje, výstroja alebo mobiliára ako je vosk, glej, olej, tuky atď., prípadne i hygiena.

3. Záver

Predmety germánskeho pôvodu z drevozemného tábora v Iži predstavujú málo početnú, ale veľmi pozoruhodnú skupinu nálezov. Sú medzi nimi zastúpené rôzne kategórie ako sú spony – súčasti a zároveň ozdoby odevu, hrebene – toaletné predmety, ktoré mohli byť aj súčasťou účesu, kovania drždíel štítov a ostroha ako súčasti bojovníckej výzbroje a jazdeckého výstroja, a napokon keramické nádoby. Našli sa rozptýlené po celej šírke vnútornej zástavby tábora na podlahách miestností viacerých kasárenských barakov alebo v ich okolí na pochôdznej úrovni vo vrstve z doby markomanských vojen, ktorá predstavuje zároveň zánikový horizont tohto tábora, datovaný do roku 179. Niektoré sa síce našli v rovnakej miestnosti alebo blízko pri sebe, nevytvárali však žiadne zoskupenia a medzi miestami ich nálezov sú i značné vzdialenosti (obr. 1B). Viaceré boli síce sčasti poškodené, najmä koróziou¹⁴, ale sú takmer kompletne, z iných sa zachovali iba zlomky. K ich poškodeniu však nemuselo prísť len počas násilného zániku tábora, ale aj neskôr pri prehľadávaní jeho ruín a ich planírovaní, ako aj pri následnej výstavbe kamenného kastela. Vtedy mohlo dôjsť i k ich čiastočnému premiestneniu alebo odstráneniu, preto môžu napr. chýbať niektoré časti keramických nádob.

Ich výskyt môže, ale nemusí nutne súvisieť priamo s prítomnosťou Germánov v tomto tábore. Viaceré z týchto predmetov mohli získať príslušníci rímskej vojenskej posádky výmenou, ale skôr rekvirovaním či lúpežou i mimo tábora kvôli ich honosnému vzhľadu alebo praktickému upotrebeniu, prípadne ich obsahu (niektoré spony, hrebene, keramické nádoby). Na druhej strane tieto predmety sa sem mohli dostať aj spolu s germánskymi zajatcami/zajatkyňami, prípadne i odvedencami do rímskeho vojska alebo presídľencami presúvanými na územie provincie. Zlomené kovania drždíel štítov a ostrohu ako súčasti germánskej bojovníckej výzbroje, prípadne i niektoré spony by však bolo možné považovať aj za priame doklady ničivého útoku a boja, ktorý viedol k zániku tábora.

Jednotlivé germánske predmety sa tak sem mohli dostať rôznym spôsobom. Pochádzajú z presne datovaného nálezového kontextu z krátkeho obdobia markomanských vojen, takže majú aj mimoriadny význam ako opora pre datovanie takýchto i obdobných nálezov nielen v stredodunajskej oblasti, ale aj vo vzdialenejších oblastiach barbarika. Pri niektorých z nich by sa tam dal hľadať dokonca aj ich pôvod, takže by mohli poukazovať na migráciu skupín obyvateľstva z týchto oblastí do priestoru v bezprostrednom predpolí severopánónskeho limitu, ku ktorému dochádzalo v tomto období, či naznačovať i účasť bojovníkov z ich radov na útokoch na tieto hranice.

¹⁴ Väčšina nájdených železných predmetov bola značne korodovaná nie v dôsledku dlhodobého uloženia v kyslom prostredí (merania ukázali len slabú kyslosť zeminy v podložínych i nadložných vrstvách), ale zrejme kvôli premenlivej hladine spodnej vody a striedavému prístupu vzduchu.

LITERATÚRA

- Adler/Nebehay 1989* – H. Adler/S. Nebehay: Bernhardtsthal. In: *Fundber. Österreich* 28, 1989, 216, 217.
- Almgren 1923* – O. Almgren: Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinziäl-römischen und sudrussischen Formen. *Mannus-Bibl.* 32, Leipzig 1923.
- Andrzejowski 1998* – J. Andrzejowski: Nadkole 2. A Cemetery of the Przeworsk Culture in Eastern Poland. Kraków 1998.
- Beljak 2008* – J. Beljak: Východná enkláva Kvádov (Osada v Štúrove v kontexte germánskeho osídlenia na Pohroní a Poiplí). Nepublikovaný rukopis dizertačnej práce. Nitra 2008.
- Beljak 2010* – J. Beljak: Germánska osada v Šarovciach: In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsik (ed.): *Archeológia barbarov* 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliiskové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej po včasný stredovek. Nitra 2010, 33-66.
- Beljak/Kolník 2006* – J. Beljak/T. Kolník: Germánske hroby z Čaky a Gbeliec. Príspevok k osídleniu juhozápadného Slovenska v dobe rímskej. *Slov. Arch.* 54, 2006, 57-94.
- Bertašius 2007* – M. Bertašius: Uwagi na temat kontaktów ludności bogaczewskiej i mieszkańców środkowej Litwy na podstawie materiałów z cmentarzyska w Marvelė. In: A. Bitner-Wróblewska (red.): *Kultura bogaczewska w 20 lat później*. Warszawa 2007, 251-260.
- Biborski 2004* – M. Biborski: Die Ergebnisse der Forschungen auf dem spätkaiserzeitlichen Gräberfeld von Mokra, Kreis Kłobuck, Woiw. Śląskie, Fundstelle 8. Forschungen von 1996–1998. In: *Recherches Archéologiques de 1993–1998*, Kraków 2004, 103-114.
- Biborski 2006* – M. Biborski: Die Fortsetzung der Ausgrabungen auf dem Gräberfeld der Przeworsk-Kultur der jüngeren römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Mokra, Kr. Kłobuck, Woiw. Śląskie, Fst. 8. Forschungen von 1999–2003. In: *Recherches Archéologiques de 1998–2003*, Kraków 2006, 169-189.
- Biborski 2009* – M. Biborski: Abschließende Grabungsuntersuchungen an der Fundstelle 8, in Mokra, Gde. Miedźno, Kr. Kłobuck, Woiw. Śląskie. In: *Recherches Archéologiques SN 1*, Kraków 2009, 321-326.
- Bitner-Wróblewska 1999* – A. Bitner-Wróblewska: Elementy przeworskie na cmentarzysku w Prapotkach-Kolonii, stan. 1, woj. warmińsko-mazurskie. Przyczynek do kontaktów bałtyjsko-przeworskich. In: *Comhlan. Studia z archeologii z okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąmbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*. Warszawa 1999, 109-114.
- Böhme 1972* – A. Böhme: Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel. *Saalburg-Jahrb.* 29, 1972.
- Čižmář et al. 2009* – M. Čižmář/J. Čižmářová/M. Kejzlar/E. Kolníková: Detektorová prospekce archeologických lokalit na Moravě v roce 2008. In: *Přehled Výzkumů* 50, 2009, 139-341.
- Dinnyés 1991* – I. Dinnyés: A hévizgyörki szarmata sírok. *Régészeti tanulmányok Pest megyéből. Studia Comitatus* 22, 1991, 145–202.
- Dobiáš 1964* – J. Dobiáš: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha 1964.
- Droberjar 1997* – E. Droberjar: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren Römischen Kaiserzeit in Mähren. *Pragae* 1997.
- Droberjar/Kazdová 1993* – E. Droberjar/E. Kazdová: Das Brandgräberfeld aus der Römischen Kaiserzeit von Šitbořice in Mähren. *Časopis Moravského Mus. Vědy Společenské* 78, 1993, 97-149.
- Dymaczewski 1958* – A. Dymaczewski: Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Młodzikowie, pow. Środa. *Fontes Arch. Poznanienses* 8–9 (1957–1958), Poznań 1958, 179-442.
- Fojtík/Popelka 2010* – P. Fojtík/M. Popelka: Smržice. *Přehled Výzkumů* 51, 2010, 390, obr. 11.
- Gawlikowska et al. 1994* – B. Gawlikowska/P. Guszpit/A. Żurek: Wyniki badań sondażowych na cmentarzysku kultury przeworskiej w Łaszewie, gm. Wierzchlas, woj. sieradzkie w r. 1992. *Śląskie Spraw. Arch.* 35, 1994, 551–556.
- Ginalski 1991* – J. Ginalski: Ostrogi kabłąkowe kultury przeworskiej. *Klasyfikacja typologiczna. Przegląd Arch.* 38, 1991, 53-84.
- Godłowski 1970* – K. Godłowski: The chronology of the late Roman and early Migration periods in Central Europe. *Prace Arch.* 11, Kraków 1970.
- Godłowski 1977* – K. Godłowski: Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku. *Mat. Starożytne i Wczesnośred.* 4, 1977, 7-237.
- Godłowski 1981* – K. Godłowski: Kultura przeworska. In: J. Wielowiejski (ed.): *Późny okres lateński i okres rzymski, Prahistoria ziem polskich V. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk* 1981, 57-135.
- Godłowski 1986* – K. Godłowski: Jakuszowice, eine Siedlung der Bandkeramik, älteren Eisenzeit, jüngeren vorrömischen Eisenzeit, Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Südpolen. *Kunde N. F.* 1986, 103–132.

- Godłowski 1993* – K. Godłowski: Die Barbaren nördlich der Westkarpaten und die Karpatenbecken – Einwanderungen, politische und militärische Kontakte. In: Das römische Reich und seine Nachbarn im Bereich der Karpaten. Specimina Nova Diss. Inst. Hist. Univ. Pécs 9, 1993, 65-89.
- Godłowski 1995* – K. Godłowski: Die ältere Kaiserzeit in der Umgebung von Kraków. In: J. Tejral/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Kelten, Germanen, Römer im Mitteldonauebiet vom Ausklang der Latène-Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert. Brno – Nitra 1995, 83-102.
- Godłowski/Wichman 1998* – K. Godłowski/T. Wichman: Chmielów Piaskowy. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur im Świętokrzyskie-Gebirge. Kraków 1998.
- Hanuliak/Varsik 2005* – M. Hanuliak/V. Varsik: Určujúce charakteristiky osídlenia vo Vlčkovciach. Slov. Arch. 53, 2005, 133-168.
- Hasenhüdl 1996* – G. Hasenhüdl: Kleinhöflein. Fundber. Österreich 35, 1996, 501.
- Hüssen/Rajtár 1994* – C.-M. Hüssen/J. Rajtár: Zur Frage archäologischer Zeugnisse der Markomannenkriege in der Slowakei. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (Hrsg.): Markomannenkriege – Ursachen und Wirkungen. Brno 1994, 217-232.
- Istvánovits 1990* – A Felső-Tisza-vidék légkorábbi szarmata leletei – 2-3. századi sírok Tiszavasváriból. Janus Pannonius Múz. Évk. 27–29, 1984–1986, 1990, 83-133.
- Jamka 1964* – R. Jamka: Fibule typu oczkowatego w Europie środkowej ze szczególnym uwzględnieniem ziem polskich. Mat. Starożytne 10, 1964, 7-104.
- Jaskanis 2005* – J. Jaskanis: Krupice. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Ostpolen. Warszawa 2005.
- Jasnosz 1952* – S. Jasnosz: Cmentarzysko z okresu późno-lateńskiego i rzymskiego w Wymysłowie, pow. Gostyń. Fontes Arch. Poznanienses 2 (1951) 1952, 1-284.
- Jobst 1975* – W. Jobst: Die römischen Fibeln aus Lauriacum. Linz 1975.
- Kolník 1956* – T. Kolník: Popolnicové pohrebisko z mladšej doby rímskej a počiatku doby sťahovania národov v Očkove pri Piešťanoch (Výskum 1953 a 1955). Slov. Arch. 4, 1956, 233-300.
- Kolník 1962* – T. Kolník: Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Arch. Rozhľedy 14, 1962, 344-368, 371-380, 385-397.
- Kolník 1961* – T. Kolník: Pohrebisko v Bešeňove. Slov. Arch. 9, 1961, 219-300.
- Kolník 1980* – T. Kolník: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei. Bratislava 1980.
- Kolník 1981* – T. Kolník: The Roman and the Great Migration Periods. In: Archaeological Research in Slovakia. Nitra 1981, 115-131.
- Kolník/Mitáš 2012* – T. Kolník/V. Mitáš: Archeologické nálezy k osídleniu Bohdanoviec nad Trnavou a niekoľko poznámok k činnosti detektoristov. Štud. Zvesti AÚ SAV 51, 2012, 35-74.
- Kolník/Varsik/Vladár 2007* – T. Kolník/V. Varsik/J. Vladár: Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. Nitra 2007.
- Kovrig 1937* – I. Kovrig: Die Haupttypen der kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien. Diss. Pan. II, 4. Budapest 1937.
- Kraskovská 1970* – L. Kraskovská: Sídlisko z doby halštatskej a rímskej v Ivánke pri Dunaji. Zbor. SNM 64, Hist. 10, 1970, 85-119.
- Kuzmová 1997* – K. Kuzmová: Pottery from the earth-and-timber fort at Iža, bridgehead of Brigetio. Acta RCRF 35, 1997, 45-49.
- Kytlicová 1970* – O. Kytlicová: Pohřebišť z doby římské v Lužci nad Vltavou (o. Mělník). Pam. Arch. 61, 1970, 291-377.
- Maćczyńska 2003* – M. Maćczyńska: Die sogenannten „sarmatischen“ Fibeln in Mittel- und Osteuropa. In: C. von Carnap-Bornheim (Hrsg.): Kontakt – Kooperation – Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus. Neumünster 2003, 303-332.
- Maćczyńska et al. 2009* – M. Maćczyńska et al.: Der frühvölkerwanderungszeitliche Hortfund aus Łubiana, Kreis Kościerzyna (Pommern). Ber. RGK 90, 2009, 7-481.
- Machajewski 1998* – H. Machajewski: Die Fibeln der Gruppe V, Serie 8, im östlichen Teil Mitteleuropas. In: 100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Forsch. Arch. Brandenburg 5, Wunsdorf 1998, 187-196.
- Masek 2013* – Zs. Masek: Római kori bronz sarkantyú Pér-Mindszentpusztáról. In: I. G. Farkas/A. Szabó (eds.): Res Militares Antiquae (ReMiA). Specimina Nova, Suppl. XII, Pécs 2013, 155-149.
- Maurer/Obenaus 1998* – H. Maurer/M. Obenaus: Enzersfeld. Fundber. Österreich 37, 1998, 779-82.
- Mikulková 2003* – M. Mikulková: Záchraný výzkum sídlíšť z doby římské ve Chvalkovicích (okr. Vyškov). Pravěk N. Ř. 13, 2003, 351-376.
- Motyková 1981* – K. Motyková: Das Brandgräberfeld der römischen Kaiserzeit von Stehelčev. Pam. Arch. 72, 1981, 340-415.

- Natuniewicz-Sekula/Okulicz-Kozaryn 2011* – M. Natuniewicz-Sekula/J. Okulicz-Kozaryn: Weklice. A Cemetery of the Wielbark Culture on the Eastern Margin of Vistula Delta (Excavations 1984–2004). Warszawa 2011.
- Ölvecký 2014* – R. Ölvecký: Rímsky mocenský zásah v stredodunajskom barbariku v období markomanských vojen. Nepochybný rukopis dizertačnej práce. Nitra 2014.
- Patek 1942* – E. Patek: Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien. Diss. Pan. II, 19. Budapest 1942.
- Pernička 1967* – R. M. Pernička: K problematice stredoevropského vývoje hřebenů v době laténské a římské se zvláštním zřetelem k moravským nálezům. Sborník Prací Fil. Fak. Brno 16, E12, 1967, 63-79.
- Peška/Tejral 2002* – J. Peška/J. Tejral: Die Sporen (B1 – B17). In: J. Peška/J. Tejral: Das Germanische Königsgrab von Mušov in Mähren. Teil 3. Katalog. Mainz 2002, 526-536.
- Peškař 1965* – I. Peškař: Výzkum na sídlišti v trati „Spodní Kolberky“ u Blučiny. In: Přehled Výzkumů 1965, 50-52.
- Peškař 1972* – I. Peškař: Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha 1972.
- Pietrzak 1997* – M. Pietrzak: Pruszcz Gdański. Fundstelle 10. Ein Gräberfeld der Oksywie- und Wielbark-Kultur in Ostpommern. Kraków 1997.
- Pollak 1980* – M. Pollak: Die germanischen Bodenfunde des 1.–4. Jahrhunderts n. Chr. im nördlichen Niederösterreich. Wien 1980.
- Radyush 2013* – O. Radyush: The second and third century knob spurs (Knopfsporen) in the middle and upper Dnieper area. In: I. Khrapunov/F. A. Stylegar (eds.): Inter Ambo Maria: Northern Barbarians from Scandinavia towards the Black Sea. Kristiansand – Simferopol 2013, 317-334.
- Rajtár 1992* – J. Rajtár: Das Holz-Erde-Lager aus der Zeit der Markomannenkriege in Iža. In: K. Godłowski/R. Madyda-Legutko (red.): Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Kraków 1992, 149-170.
- Rajtár 1996* – J. Rajtár: Waffen und Ausrüstungsteile aus dem Holz-Erde-Lager von Iža. In: C. van Driel-Murray (ed.): Military Equipment in Context. Proceedings of the Ninth International Roman Military Equipment Conference, Leiden 1994. Journal of Roman Military Equipment Studies 5, 1994. Oxford 1996, 83-95.
- Rajtár 1998* – J. Rajtár: Kríza rímsko-germánských vzťahov v stredodunajskej oblasti v 2. stor. Nepochybný rukopis dizertačnej práce. Nitra 1998.
- Rajtár 2002* – J. Rajtár: Nuove testimonianze archeologiche delle guerre dei Marcomanni a nord del medio Danubio. In: M. Buora/W. Jobst (ed.): Roma sul Danubio. Da Aquileia a Carnuntum lungo la via dell'ambra. Cataloghi e monografie archeologiche dei Civici Musei di Udine 6, Roma 2002, 99-120.
- Rajtár 2004* – J. Rajtár: Záchraný výskum v Hurbanove. AVANS v roku 2003, 2004, 145-150.
- Rajtár 2013* – J. Rajtár: Das Gold bei den Quaden. In: M. Hardt/O. Heinrich-Tamáska (Hrsg.): Macht des Goldes, Gold der Macht – Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donaauraum. Weinstadt 2013, 125-150.
- Skóra 2003* – K. Skóra: Z czym wędrowano w zaświaty? O niemilitarnym wyposażeniu grobowym wojowników „wielbarskich”. In: W. Świętosławski (ed.): Nie tylko broń. Niemilitarne wyposażenie wojowników w starożytności i średniowieczu. Acta Archaeologica Lodziensia 54, 2003, 7-26.
- Skorupka 2001* – T. Skorupka: Kowalewko 12. Cmentarzysko brytualne ludności kultury wielbarskiej (od połowy I w. n. e. do początku III w. n. e.). Arch. Badania Gazociąg II, 3. Poznań 2001.
- Slowik 1996* – N. Slowik: Los indicadores arqueológicos de sepulturas masculinas en la cultura Wielbark. Gallacia 14/15, 1996, 241-259.
- Stuchlík 1986* – S. Stuchlík: Hütte aus der Römischen Kaiserzeit in Křižanovice bei Bučovice (Bez. Vyškov). Přehled Výzkumů 46, 1986, 1989, 46.
- Svoboda 1948* – B. Svoboda: Čechy a římské impérium. Pragae 1948.
- Szydłowski 1964* – J. Szydłowski: Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich w Choruli, pow. Krapkowice. Biblioteka Arch. 17, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964.
- Tejral 1992* – J. Tejral: Die Probleme der römisch-germanischen Beziehungen unter Berücksichtigung der neuen Forschungsergebnisse im niederösterreichisch-mährischen Thayaflußgebiet. Ber. RGK 73, 1992, 377-468.
- Tejral 1994* – J. Tejral: Römische und germanische Militärausrüstungen der antoninischen Periode im Licht norddanubischer Funde. In: C. von Carnap-Bornheim (Hrsg.): Beiträge zu römischer und barbarischer Bewaffnung in den ersten vier nachchristlichen Jahrhunderten. Lublin – Marburg 1994, 27-60.
- Tejral 1999a* – J. Tejral: Die Völkerwanderungen des 2. und 3. Jhs. und ihr Niederschlag im archäologischen Befund des Mitteldonaarraumes. In: J. Tejral (Hrsg.): Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches

- im 3. Jahrhundert. Spisy Arch. Ústavu AV ČR Brno 12, Brno 1999, 137-213.
- Tejral 1999b* – J. Tejral: Zum Stand der archäologischen Forschung über den römischen militärischen Eingriff in Gebieten nördlich der Donau. Přehled Výskumů 39 (1995–1996), 1999, 81-164.
- Tejral 2002* – J. Tejral: Die Sporen. In: J. Peška/J. Tejral: Das Germanische Königsgrab von Mušov in Mähren. Teil 1. Archäologische Beiträge. Mainz 2002, 141-188.
- Tejral 2003* – J. Tejral: Zur Frage der germanisch-sarmatischen kulturellen Beziehungen an der Wende von der älteren zur jüngeren Kaiserzeit. In: C. von Carnap-Bornheim (Hrsg.): Kontakt – Kooperation – Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus. Neumünster 2003, 239-274.
- Thomas 1960* – S. Thomas: Studien zu den germanischen Kämmen der Römischen Kaiserzeit. Arbeits- Forschungsber. sächs. Bodendenkmalpflege 8, 1960, 54-215.
- Teuber 2005* – S. W. Teuber: Die Einlagenkämme der Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit im freien Germanien. NAFN 25, 2005, 167-310.
- Vaday 1989* – A. H. Vaday: Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums. In: Antaeus 17/18, 1989.
- Varsik 2011* – V. Varsik: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Sídlišká z doby rímskej v Bratislave-Trnávke a v okolí. Nitra 2011.
- Varsik/Hanuliak/Kovár 2006* – V. Varsik/M. Hanuliak/B. Kovár: Záchranný výskum v Beckove. AVANS v roku 2004, Nitra 2006, 204-211.
- Wołagiewicz 1995* – R. Wołagiewicz: Lubowidz. Ein birituelles Gräberfeld der Wielbark-Kultur aus der Zeit vom Ende des 1. Jhs. v. Chr. bis zum Anfang des 3. Jhs. n. Chr. Kraków 1995.
- Zápotocký 1969* – M. Zápotocký: Materiály k osídlení Litoměřicka v době římské – I. Dolní Poohří. Arch. Rozhledy 21, 1969, 178-201.
- Zieling 1989* – N. Zieling: Studien zu germanischen Schichten der Spätlatène- und der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. BAR Int. Ser. 505. Oxford 1989.
- Ziemlińska-Odojowa 1999* – W. Ziemlińska-Odojowa: Niedanowo. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Nordmasowien. Kraków 1999.

DIE GERMANISCHEN FUNDE AUS DEM RÖMISCHEN HOLZ-ERDE-LAGER IN IŽA

JÁN RAJTÁR

Das römische Militärlager in Iža war als Brückenkopf des Legionslagers von Brigetio am linken Donauufer ein Bestandteil der nordpannonischen Grenzbefestigungen. Das erste Holz-Erde-Lager wurde an dieser Stelle unter Mark Aurel in der Zeit der Markomannenkriege errichtet. Seine erheblichen Teile wurden unter den mächtigen Schichten des späteren Steinkastells entdeckt (Abb. 1A). Das Ausmaß dieses Lagers ist nicht zur Gänze bekannt, doch mit einem rhomboidförmigen Grundriss nahm es mindestens eine Fläche von 3 ha ein. Von seiner Umwehrung hat man bis jetzt nur den Verlauf des doppelten Spitzgrabens im Norden festgestellt. Im Süden konnten von der Innenbebauung bislang Teile von elf Mannschaftsbaracken freigelegt werden (Abb. 1B). Diese Bauten mit dicken Mauern aus ungebrannten Lehmziegeln, mit einer Länge von 44 bis 48 m und einer Breite von 11 bis 12 m, wurden durch Zwischenwände in zwei Trakte mit je drei Räumen gegliedert. Auf Eingänge in die einzelnen Räume verweisen einfache etwa 1 m breite Lücken in den Mauern. Entlang der Außenwände waren zur Ableitung des Regenwassers von den Dächern Rinnen ausgehoben. Alle diese Bauten waren gassenartig in regelmäßigen Abständen von 4 bis 4,5 m nebeneinander angeordnet. Die Reste der Mannschaftsbaracken waren von einer Planierschicht aus niedergerissenen Mauern bedeckt. Diese Lehmziegelschicht trennt die Befunde des älteren Holz-Erde-Lagers von den jüngeren Schichten des Steinkastells.

Im Bereich aller Baracken, aber auch in deren Umkreis erfasste man ausgeprägte Zerstörungsspuren. Die Brandspuren wie auch Lage und Zusammensetzung der Funde im gesamten Lagerareal belegen, dass das Lager während einer plötzlichen Katastrophe, bei einem unerwarteten germanischen Angriff, zerstört wurde. Die wichtigsten Anhaltspunkte für die Datierung des Lagers und den Zeitpunkt seines Untergangs sind die Fundmünzen. Großteil von den bestimmaren Münzen sind es Prägungen von Mark Aurel aus der Zeit der Markomannenkriege, wobei die beiden jüngsten Münzen zwischen Dezember 178 und Frühjahr 179 n. Chr. geprägt wurden. Die Vernichtung des Lagers kann somit in das Jahr 179 n. Chr. datiert werden. Es ist ebenfalls sehr wahrscheinlich, dass das Lager erst

im Jahre 175 n. Chr. erbaut wurde (*Rajtár 1992*, 162-168; *Hüssen/Rajtár 1994*, 218; *Rajtár 2002*, 104, Tab. I-II.). Somit stellt das Holz-Erde-Lager in Iža einen ganz besonderen Fundkomplex aus dem kurz datierten Zeitabschnitt der Markomannenkriege dar.

Neben den zahlreichen provinzialrömischen Funden kamen in diesem Befundhorizont auch einige Gegenstände germanischen Ursprungs vor. Es sind Fibeln, Käämme, Teile der Kriegerausrüstung und Tongefäße, bzw. ihre Fragmente (*Rajtár 1992*, 162, Abb. 20: 1, 2, 6, 7; *Hüssen/Rajtár 1994*, 219, Abb. 2).

Auf dem Fußboden im mittleren Raum des Westtraktes des Baues 9 (Abb. 1B: 1; 2: 1) befand sich eine Fibel vom Typ Almgren 129 (*Almgren 1923*, 60, 61, tab. VI: 129). Sie ist korrodiert und beschädigt, deshalb sind einige Details nicht erhalten geblieben, bzw. sie lassen sich nur schwer erkennen. Der Körper der Fibel mit charakteristischer rechteckig-ovaler Öffnung auf dem Bügel wurde aus einer Kupferlegierung gegossen, die Rollenhülse mit Spirale und Nadel wurden aus Eisen hergestellt. Die Zierdrähte sind aus den Rillen auf dem Kopf und breitem Fußende bereits herausgefallen, von der Verzierung aus goldener, bzw. vergoldeter Silberfolie auf dem Kopf sind nur winzige Spuren erhalten geblieben. In neuer Gliederung der Fibeln Gruppe V, Serie 8 nach O. Almgren von H. Machajewski ist dieser Typ als seine Form 8 bezeichnet. Solche Fibeln sind nach ihm sicherlich in den Werkstätten des westlichen Gebietes der Przeworsk-Kultur hergestellt worden, jedoch treten sie manchmal auch in Brandenburg, im Donau- und Theißgebiet sowie in Samland auf und werden für die Leitformen der Phase B2/C1 gehalten (*Machajewski 1998*, 189, 192, Abb. 2: 39-41). Nach M. Maćczyńska lag das Hauptverbreitungsgebiet von diesen Fibeln im westlichen und zentralen Teil der Przeworsk-Kultur, die während der Markomannenkriege aufgrund der Bevölkerungsverschiebungen auch südlich der Karpaten erschienen (*Maćczyńska et al. 2009*, 58, 59, 288, 289, Fundliste 15, Abb. 25). Dieses zweite, sekundäre Verbreitungsgebiet stellt dann der mittlere Donaauraum dar, wo ihre Zahl ständig durch neue Funde wächst (*Čižmář et al. 2009*, 150, Abb. 9; *Fojtik/Popelka 2010*, 390, Abb. 11; *Maurer/Obenaus 1998*, 779, Abb. 620; *Varsik/Hanuliak/Kovár 2006*, 206, Abb. 127: 2). Ihre Datierung in diesem Gebiet ist durch das Vertreten auf der römischen Militärbasis von Mušov in Mähren und im Holz-Erde-Lager in Iža in die Zeit um die Markomannenkriege festgelegt (*Tejral 1999a*, 157, Abb. 23: 1, 2). Nach K. Godłowski handelt es sich bei diesen Fibeln um typische Bestandteile der Frauentracht und man soll sie vielleicht als Zeugnis der Anwesenheit der germanischen Frauen in römischen Städten und erstaunlicherweise auch in Militärlagern betrachten. Wie sind sie dorthin gelangt, kann man nur rätseln (*Godłowski 1993*, 74, Abb. 4). Die Spuren von den Silber- oder Goldblechauflagen sind ebenfalls an anderen Fibeln Almgren 129 aus Bernhardsthal, Dojč, Hurbanovo und Radimov erhalten (*Adler/Nebehay 1989*, 217, Abb. 796; *Rajtár 2013*, 142-144, Abb. 6: a-c) und ein vergoldetes Exemplar stammt noch aus dem reich ausgestatteten Grab 7 auf dem sarmatischen Gräberfeld von Tiszavasvári, mit einer Frauenbestattung (*Istvánovits 1990*, 85, 89, 90, Abb. 3, Taf. 2: 1). J. Tejral hat darauf hingewiesen, dass solche Fibeln, die als Bestandteil der Frauentracht angesehen werden, kommen jedoch auch in den Waffen-, bzw. Krieger-Gräbern vor und aufgrund ihres Vorkommens im norisch-pannonischen Limesvorfeld in militärischen Zusammenhängen darf mit Recht ein Gebrauch der Fibeln Almgren 129 ebenso in der Männertracht vorausgesetzt werden (*Tejral 2003*, 262-268). Er gibt zugleich zu, dass mindestens ein Teil von solchen fremdartigen Fundtypen zusammen mit ihren Träger in den mittleren Donaauraum gelangte. Er vermutet sogar, dass sie an die Anwesenheit von Germanengruppen aus entfernten Gebieten des Barbaricums hindeuten könnten, die sich im Rahmen vertraglicher Vereinbarungen selbst innerhalb der Reichsgrenze aufhalten durften und dem römischen Militär unterstellt waren (*Tejral 1999a*, 193; *2003*, 257). Im Falle der Gegenstände germanischen Ursprungs aus dem Holz-Erde-Lager in Iža ist eine solche Interpretation jedoch unwahrscheinlich. Der Fund der behandelten Fibel muss auch nicht unbedingt an eine direkte Anwesenheit ihres Trägers/ihrer Trägerin in diesem Lager hinweisen. Gerade wegen der prunkvollen Gestaltung und Vergoldung konnte sie einen von den Besatzungssoldaten als Beute (es kann man jedoch nicht auch die anderen Möglichkeiten wie etwa den Tausch auslassen) erwerben.

Eine weitere germanische Fibel befand sich im südlichen Raum des Osttraktes des Baues 3 (Abb. 1B: 2; 2: 2). Es ist eine zweigliedrige S-förmig gebogene Fibel mit bandförmigem Bügel und langer Spirale mit vierzehn Windungen und oberer Sehne, mit leicht verbreitertem, gerade abgeschnittenem Fuß und trapezförmigem Nadelhalter. Am Übergang vom Bügel zum Fuß sind zwei schmale parallele Querrillen sichtbar. Sie ist aus Zinn-Messing hergestellt. Diese Fibel kann man zum Typ 148, der Gruppe V, Serie 10 von O. Almgren eingliedern (*Almgren 1923*, 64, 65, tab. VI: 148). Nach I. Peškař sind solche Fibeln in nördlicheren Gebieten, vor allem in Deutschland und Polen verbreitet und überwiegend in die Stufe B2, bzw. in die 2. Hälfte bis zum Ende des 2. und Anfang des 3. Jahrhunderts datiert (*Peškař 1972*, 91). Im Mitteldonaauraum sind sie seltener vertreten und meistens aus Eisen hergestellt. Sie kommen in einigen Gräbern in der Slowakei (*Kolník 1961*, 222, Abb. 10: 6, 7, Taf. I: b, b1; *1980*, 46, 47, 62, Taf. XXXV: 104, c1-4; L: 175, c1-2), in Mähren (*Peškař 1972*, 91, 92, Taf. 15: 3, 4; *Tejral 1999a*, Abb. 10: 12, 14) wie auch in Böhmen (*Kytlicová 1970*, 300, 302, 325, Abb. 8A: 2; 23: 1, 2; 27: 1, 2; *Motyková 1981*, 358, 364, Abb. 11: 9, 10, 12: 5; 13: 14, 15;

Svoboda 1948, Taf. XII: 8a–b) vor. Neue bronzenne Exemplare stammen aus den germanischen Siedlungen (*Čížmář et al. 2009*, 145, Abb. 5: 20; *Hasenhüdl 1996*, 501, Abb. 572; *Kolník/Mitáš 2012*, 41, Abb. 3: 9; *Rajtár 2004*, 145, Abb. 106: 5; *Varsik 2011*, 42, 43, Abb. 15: 16, Taf. 50: 10). Ähnliche Fibeln sind öfters auf den Gräberfeldern der Wielbark- und Przeworsk-Kultur (vor allem in den Frauenbestattungen) vertreten, wo sie auch zu den Leitformen der jüngeren Stufe B2 gehören.

Von einer Fibel germanischen Ursprungs könnte wohl ebenfalls ein Bruchstück der massiven Spirale aus Messingdraht stammen, das man am Fußboden im mittleren Raum des Westtraktes des Baues 9 gefunden hat (Abb. 1B: 3; 2: 3). Es lässt sich jedoch nicht genauer einordnen und man kann nicht ausschließen, dass es sich auch um ein Fragment von einer großen pannonischen Trompetenfibel handeln könnte (*Jobst 1975*, 42–44, Taf. 8: 54; *Kovrig 1937*, 118, Taf. VI: 60, 61; VII: 68–69; *Patek 1942*, 113, 114, Taf. XXII: 5, 7; *Peškař 1972*, 87, Taf. 14: 7, 8).

Sehr problematisch ist ebenso die Beurteilung einer Eisenfibel, die am Fußboden im mittleren Raum des Westtraktes des Baues 8 lag (Abb. 1B: 4; 2: 4). Sie ist sehr stark korrodiert, deshalb konnte man ihre Form nur annähernd nach einer Röntgenaufnahme bestimmen. Dem entsprechend handelte es sich um eine dreiteilige Fibel, dessen sackförmigen Kopfteil verjüngte sich fließend zum leicht erhobenen Fuß, der Nadelhalter war ziemlich hoch und schmal und die Spirale mit sechs Windungen wurde wahrscheinlich mit oberer Sehne versehen. Die Herstellung aus Eisen könnte auf ihren germanischen Ursprung hindeuten. Das erhobene Fußende wie auch hohen Nadelhalter erinnern an die Formen von einigen Armbrust- und Kniefibeln, die jedoch abweichenden Kopfteil und Konstruktion aufweisen (*Mączyńska 2003*, Taf. 4: 1; 7: 3; *Vaday 1989*, 78–80, Abb. 12: 10, 11, 14, 15; 13: 13; *Böhme 1972*, 18–20, Taf. 7: 385, 387; *Jobst 1965/66*, Taf. 21: 147, 155). Keine näheren Parallelen sind bekannt, deshalb bleibt die Eingliederung der Fibel unklar.

In den Schichten des Holz-Erde-Lagers sind auch zwei germanische Käämme aus Geweih vorgekommen. Der erste befand sich in der Verfüllung der Entwässerungsrinne bei der Ostwand des Baues 10 (Abb. 1B: 5; 2: 5). Es handelt sich um ein Fragment vom mehrteiligen Einlagenkamm mit halbkreisförmiger Griffplatte. Er wurde ursprünglich offenbar aus vier Plattenteilen zusammengestellt, die durch zwei Geweihstäbchen von rundem Querschnitt in horizontal durchbohrten Öffnungen miteinander verbunden waren. Es sind nur zwei, eine Außen- und eine Mittelplatte, mit flachem Rückenquerschnitt und einigen Zähnen erhalten geblieben. Die beiden Griffseiten sind mit zahnparallelen Ritzlinien und breiteren seichteren Rillen verziert. Nach der älteren Gliederung von S. Thomas gehört das Stück zu den mehrteiligen Käämmen des Typs B I, die waren in der älteren römischen Kaiserzeit vor allem im ostgermanischen Raum, weniger im elbgermanischen Gebiet verbreitet (*Thomas 1960*, 62–63, Karte 2, Tab. 2). Nach der Gliederung von S. W. Teuber gehört zu seinem Typ M I mit der Verzierung Motiv b, mit dem gleichen Hauptverbreitungsgebiet und Datierung überwiegend in den Stufen B2, B2/C1 bis C1a (*Teuber 2005*, 213, 217–218, Taf. 7: 5–6; Karte 28). Im mittleren Donaugebiet sind ähnliche, jedoch mit den eisernen Längsnieten verbundene Käämme im Grab 5 in Kostolná pri Dunaji und in den Gräbern 69 und 83 in Bešeňov vorgekommen (*Kolník 1961*, 232, 235, 252–253, Taf. IX: 69/e; XXII: 83/h; 1980, 97, Taf. LXXVII: 5/i).

Der zweite Kamm lag am Fußboden im südlichen Raum des Westtraktes des Baues 2 (Abb. 1B: 6; 3: 1). Es war ein einteiliger Einlagenkamm mit halbkreisförmiger Griffplatte ursprünglich mit 40 Zähnen, davon sind jetzt nur 3 erhalten geblieben. Die Griffplatte ist an beiden Seiten mit vier zahnparallelen Ritzrillen verziert. Er entspricht dem ostgermanischen Typ A I von S. Thomas mit der Datierung in die Stufe B2 bis Anfang der jüngeren römischen Kaiserzeit (*Thomas 1960*, 56–57, Karte 1, Tab. 1). Nach Gliederung von S. W. Teuber gehört zu seinem Typ E I mit der Verzierung Motiv b und Hauptverbreitung in östlichen Teilen von Deutschland, in Polen, Böhmen, Mähren, Niederösterreich und in der Slowakei (*Teuber 2005*, 201–202, 208–210, Taf. 4: 7–9; Karte 11 und 13). Solche Käämme kommen öfters in den Frauenbestattungen vor, sind sie jedoch auch in den Männer- und Kindergräbern vertreten (*Kolník 1961*, 252; *Teuber 2005*, 223, 225). Sie dienten in der ersten Reihe zum Käämmen und Ordnen der Haare, aber zusätzlich ist möglich auch ihre Verwendung als Trachtschmuck. Die Beurteilung der Frage wie diese Käämme in dem Fundhorizont des Holz-Erde-Lagers gelangten ist ebenso problematisch wie bei den Fibeln. Sie konnten hierher entweder mit ursprünglichen germanischen Besitzern hinkommen oder auf irgendwelche Weise zu den römischen Soldaten geraten und als praktische Gegenstände der Haarpflege von ihnen genutzt werden.

Aus dem Horizont des Holz-Erde-Lagers stammen neben den zahlreichen römischen Waffen- und Ausrüstungsfunden (*Rajtár 1996*) auch einige Teile der germanischen Bewaffnung. Einer davon ist die eiserne Schildfessel, die im nördlichen Raum des Westtraktes des Baues 1 gefunden wurde (Abb. 1B: 7; 3: 2). Man kann sie zum Typ V1 von den Schildfesseln mit den Nieten vom Typ E nach der Gliederung von N. Zieling einordnen, die in den Stufen B2, B2/C1 und C1 vor allem in den Bereichen der Przeworsk-Kultur aber auch in Elbgebieten verbreitet waren (*Zieling 1989*, 218–220, 262, 263, Taf. 30: 1, 2; 34: 10). Im mittleren Donaugebiet sind solche Schildfesseln aus

dem Grab 47A der Stufe B2/C1 in Kostolná pri Dunaji (*Kolník 1980*, 115, Taf. CVIII: 47A/f; *1981*, Abb. 7: 19) und noch aus den gestörten Gräbern in Očkov bekannt (*Kolník 1956*, 264, Abb. 14: 1). Ein stark korrodiertes Fragment von einer zweiten eisernen Schildfessel vom Typ U nach N. Zieling (*Zieling 1989*, 216, 217, Taf. 29: 5) ist noch im südlichen Raum des Osttraktes des Baues 3 vorgekommen (Abb. 1B: 8; 3: 3). Die germanischen Schildfesseln befanden sich in den Innenräumen der Mannschaftsbaracken, jedoch ist sehr unwahrscheinlich, dass sie zur Ausrüstung der einquartierten Soldaten gehört haben. Sie waren beide deformiert und abgebrochen. Das kann darauf hinweisen, dass es zu ihrer Beschädigung und Herausreißen vom Schild im Kampf während der germanischen Attacke, die zur Zerstörung des gesamten Lagers führte, kommen könnte.

Eine ähnliche Deutung lässt sich auch bei dem Knopfsporn vermuten, der auf dem Laufniveau des Holz-Erde-Lagers vor seinem äußeren Graben unter den Schichten des späteren Steinkastells im Bereich des Nordtores gefunden wurde (Abb. 1A; 4: 9). Sein Körper war aus Bronze gegossen, der massive Stachel aus Eisen hergestellt. Dieser Sporn gehört zum Typ E6 nach der Gliederung von J. Ginalski, die er für die Knopfsporen der Przeworsk-Kultur ausgearbeitet hat und ist in die Stufe B2/C1-C1a datiert (*Ginalski 1991*, 163, Abb. 11: 20–22). Im Bereich der Przeworsk-Kultur kommen jedoch vor allem die eisernen Knopfsporen vor, die bronzene Exemplare sind dort äußerst selten, dagegen werden sie öfters in der Wielbark-Kultur vertreten (*Slowik 1996*, 245, Taf. III; *Skóra 2003*; *Maczyńska et al. 2009*, 131–133, Fundliste 35). Im Mitteldonauegebiet sind nahe Parallelen zu diesem Knopfsporn aus Eisen aus dem Grab 215 in Abrahám (*Kolník 1980*, 76, Taf. LXI: 215/c1–c2; *1981*, Abb. 7: 9) aber auch aus dem Königsgrab von Mušov (*Tejral 1992*, 448–452, 463–465, Abb. 44: 9, 12; *Peška/Tejral 2002*, 532–534, B12–B13, Taf. 50, 54), noch aus einem Siedlungsobjekt in Hurbanovo (*Rajtár 2004*, 148, Abb. 113: 1) und ein Bronzeexemplar aus gestörten Gräbern in Čaka bekannt (*Rajtár 1998*, Abb. 15: 13). Das Exemplar von Iža wurde aus zwei Metallen erzeugt, was bei solchen Knopfsporen ganz selten ist. Die angeblich bronzeplattierten eisernen Knopfsporen von diesem Typ erwähnte M. Zápotocký aus reich ausgestattetem Kriegergrab I aus Polepy (*Zápotocký 1969*, 191, Abb. 8: 8, 9), die wahrscheinlich jedoch eher in gleicher Weise wie das Stück aus Iža hergestellt wurden. Ein fast genaues Gegenstück aus einer unbekanntem Fundstelle in der Ukraine veröffentlichte unlängst O. Radyush (*Radyush 2013*, 330, Abb. 2: 6.). Im mittleren Donauraum sind eiserne und bronzene Knopfsporen der Ginalski Gruppe E im norisch-pannonischen Vorfeld ebenso wie im benachbarten römischen Gebiet ziemlich oft vertreten und ihre Zahl wächst ständig durch neue Funde (*Masek 2013*, Abb. 2, 4; *Mikulková 2003*, 366, Abb. 9: 9; *Tejral 1999a*, 162–166, Abb. 20–22; *2003*, 252–255, Abb. 7, 10, 11; *2006*, 146–149, Abb. 19). Nach der letzten Zusammenstellung von R. Ölvecký aus dem Gebiet des norddanubischen Barbarikums stammen 78 Stück aus 38 Fundstellen, davon sind 21 bronzene Exemplare aus 18 Fundstellen bekannt (*Ölvecký 2014*, 43–48, Karte 19 und 21). Nach J. Tejral könnte dieses Verbreitungsbild vor allem von den bronzenen Knopfsporen (ähnlich wie von den bestimmten Fibeln) an die Teilnahme von germanischen Kriegerern oder vielleicht auch Hilfskontingenten aus entfernten Teilen des Barbarikums an den Markomannenkriegen im Mitteldonaauraum hindeuten (*Tejral 1999a*, 162–166, 193; *2002*, 171, 173; *2003*, 257). Es ist jedoch möglich, dass dieses ursprünglich durch die Form wohl fremdes Element der Krieger-, bzw. Reiterausrüstung die Donausweben ziemlich rasch übernommen haben. Das Vorkommen von den Knopfsporen in den Grenzbefestigungen könnte auch mit den Kriegerkontingenten zusammenhängen, die nach den Friedensverträgen die Quaden, Markomannen ebenso wie die Naristen den Römern aufstellen mussten (*Dobiáš 1964*, 211, 218). Der Fund dieser Knopfsporn im Bereich vor der Grabenumwehrung des Holz-Erde-Lagers deutet ebenfalls darauf hin, dass ihn einer von den attackierenden berittenen germanischen Kriegerern verlieren konnte. Die erwähnten germanischen Ausrüstungsteile bilden nur eine kleine Gruppe von den Funden. Es ist jedoch nicht ganz auszuschließen, dass zu ihnen noch auch weitere Waffenteile gehören konnten, bei denen es nur schwer zu beurteilen ist, ob es sich um Gegenstände des römischen oder germanischen Ursprungs handelte, wie z. B. bei den Lanzen- oder Speerspitzen (*Rajtár 1996*, 83, 84, Abb. 3: 4, 6).

Im Fundhorizont des Holz-Erde-Lagers sind neben den zahlreichen Funden von römischen Tongefäßen (*Kuzmová 1997*; *Rajtár 1992*, 162, Abb. 16: 2-7; 17-19) auch einige Fragmente der handgemachten germanischen Keramik vertreten. Am Fußboden im südlichen Raum des Westtraktes des Baues 2 lagen zahlreiche Bruchstücke von zerbrochenem Topfgefäß (Abb. 1B: 9; 4: 4). Ähnliche S-förmige Töpfe mit eingeritztem Tannenzweigmuster gehörten zur üblichen Gebrauchskeramik, die öfters an zahlreichen germanischen Siedlungen etwa aus diesem Zeitabschnitt im gesamten mittleren Donauegebiet vorkamen (*Beljak 2008*, Taf. 12: 12; 16: 6, 10, 11; 29: 5, 6; *2010*, 44, Abb. 7: 4; *Droberjar 1997*, 180, 188, 189, 195, 196, Taf. 16: 3; 60: 8; 73: 8; 131: 9; 139: 9; *Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 66, 69, 76, 78, 86, 99, Taf. 4: 3/3, 3/14; 13: 12/1–2; 25: 21/16; 29: 25/8, 9; 31: 25A/4; 48: 43/6; 79: 76/17, 76/22; *Rajtár 1998*, 39, 88, Abb. 20: 1; 67: 3; *Varsik 2011*, 68, 71, 166, 167, Abb. 38: XIIIe–f; 79: XIIIa–c; 90: 5).

Am Fußboden im südlichen Raum des Osttraktes des Baues 8 und vor seinem Eingang befanden sich insgesamt 22 Bruchstücke von einem weiteren Gefäß, das sich etwa als eine Schüssel mit bauchigem, kugelförmigem

Körper rekonstruieren lässt (Abb. 1B: 11–12; 4: 5). Die Oberfläche war glatt und graphitiert und ist jetzt teilweise abgewetzt. Die plastische Verzierung bildeten zwei parallele Umlaufrippen und darunter senkrechte Kannelierung. Solche halbkugelförmige Schüsseln sind aus mehreren germanischen Siedlungen in der Südwestslowakei (*Beljak 2008*, Taf. 27: 19–20; *Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 67, 77, 80, 133, Taf. 7: 5/14; 27: 25/22; 34: 26/9, 10; 153: 189/16; *Varsik 2011*, 265, Taf. 42: 10) wie auch in Südmähren bekannt (*Droberjar 1997*, 191, 196, Taf. 95: 3; 96: 18; 144: 3, 4).

Mehrere Fragmente von einer einfachen konischen Schüssel befanden sich im Bereich vor dem Eingang in dem mittleren Raum des Osttraktes des Baues 10 (Abb. 1B: 10; 4: 6). Ähnlich geformten Schüsseln sind auf einigen germanischen Siedlungen der Stufe B2/C1 in Südmähren vorgekommen (*Droberjar 1997*, 184, 185, tab. 32: 6; 33: 7).

Neben erwähnten Gefäßteilen wurden drei kleinere Scherben der germanischen Gebrauchskeramik im Lauffhorizont zwischen den Bauten 5 und 6 (Abb. 1B: 13; 4: 1–3) und zwei weiteren noch im Bereich östlich des Baues 1 gefunden (Abb. 1B: 14; 4: 7–8).

Aus dem Vergleich mit der zahlreichen und offenbar leicht erreichbaren römischen Töpferware ist ziemlich klar und deutlich, dass die Besatzungssoldaten diese handgemachten germanischen Gefäße kaum als Tisch- oder Küchengeschirr genutzt haben. Ebenfalls ist es unwahrscheinlich, dass diese Keramik hierher mit den angreifenden Germanen gelangte. Es ist zwar nicht ganz ausgeschlossen, dass sie hierher die germanischen Gefangenen oder die Zwangsrekruten gebracht haben, jedoch am wahrscheinlichsten ist es, dass sie die Soldaten als Behälter wegen ihres Inhalts (z. B. Lebensmittel oder ähnliches) auf irgendwelcher Weise erlangt haben.

Die angeführten germanischen Gegenstände wurden verstreut in gesamter Breite der Innenbebauung des Lagers in seinem Zerstörungshorizont gefunden. Sie konnten hierher auf verschiedener Weise geraten. Ihr Vorkommen könnte, aber muss auch nicht unbedingt mit direkter Anwesenheit von Germanen in diesem Lager zusammenhängen. Einige von ihnen (Fibeln, Kämmen, Keramik) konnten die Besatzungssoldaten durch das Requirieren, Beute oder auch Tausch erhalten. Auf anderer Seite konnten sie hierher zusammen mit den Gefangenen, bzw. mit den zwangsumgesiedelten oder rekrutierten Germanengruppen gelangen. Einige von den Gegenständen, wie die zerbrochenen Schildfesseln, den Knopfsporn und vielleicht auch einige von den Fibeln, man kann jedoch auch für die Hinweise des Kampfes und der zerstörerischen germanischen Attacke behalten, die schließlich zur Vernichtung des gesamten Lagers führte.

PhDr. Ján Rajtár, CSc.
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK-849 21 Nitra
jan.rajtár@savba.sk